

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

D I P L O M S K O D E L O

**PREDVIDENE SPREMEMBE NA TRGU BANAN
V REPUBLIKI SLOVENIJI OB VSTOPU V EVROPSKO UNIJO**

Ljubljana, april 2003

VALENTIN HAJDINJAK

IZJAVA

Študent Valentin Hajdinjak izjavljam, da sem avtor tega diplomskega dela, ki sem ga napisal pod mentorstvom mag. Aleksandra Aristovnika in dovolim objavo diplomskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

V Ljubljani, dne 7.4.2003

Podpis:

KAZALO

UVOD	1
1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI SVETOVNEGA TRGA BANAN	2
1.1. SVETOVNA PRIDELAVA BANAN	2
1.2. SVETOVNA POTROŠNJA BANAN	4
1.3. SVETOVNA TRGOVINA Z BANANAMI	6
1.3.1. <i>Svetovni izvoz banan</i>	8
1.3.2. <i>Svetovni uvoz banan</i>	10
2. TRG Z BANANAMI V EVROPSKI UNIJI	11
2.1. LASTNA PRIDELAVA	13
2.2. TRGOVINA Z BANANAMI	14
2.2.1. <i>Uvoz banan</i>	14
2.2.2. <i>Izvoz banan</i>	16
2.3. POTROŠNJA BANAN	17
2.4. TRŽNA UREDITEV ZA BANANE V EU ..	19
2.4.1. <i>Mednarodni sporazumi o bananah</i>	20
2.4.2. <i>Režim uvoza, prodaje in distribucije banan</i>	20
3. TRG Z BANANAMI V SLOVENIJI	25
3.1. PONUDBA (UVOZ) BANAN	25
3.2. POTROŠNJA BANAN	28
4. VSTOP SLOVENIJE V EU	29
4.1. POSLEDICE VSTOPA ZA SLOVENSKI TRG BANAN	30
4.1.1. <i>Posledice za uvoznike</i>	32
4.1.2. <i>Posledice za potrošnike</i>	33
5. ZAKLJUČEK	37
LITERATURA	39
VIRI	40
KRATICE IN SLOVAR SLOVENSKIH PREVODOV TUJIH IZRAZOV	

UVOD

Slovenija bo 1. maja 2004 postala polnopravna članica Evropske unije (EU). S tem bo postala tudi del skupnega notranjega trga, kjer ni fizičnih in pravnih ovir za trgovanje. Prevezela bo pravni red EU, hkrati pa tudi ukrepe in predpise skupne kmetijske politike (CAP). Kmetijstvo je namreč gospodarski sektor znotraj EU, kjer si zakonodajne pristojnosti delijo tako EU kot države članice. To pomeni, da kmetijstva države članice ne urejajo več samostojno, temveč soodločajo z drugimi državami in v okviru evropskih institucij. V poglavje CAP lahko uvrstimo tudi banane, ki so eden izmed bolj občutljivih kmetijskih pridelkov. Zato pri trgovanju z bananami v svetovnem merilu, posebej pa pri uvozu v države članice EU, veljajo določene posebnosti, ki so zajete v tržnem redu.

Cilj tega diplomskega dela je preučiti kakšne spremembe se obetajo na trgu banan, ko bo Slovenija postala polnopravna članica EU. Za banane namreč v pravnem redu EU velja poseben tržni red, ki opredeljuje uvoz, prodajo in distribucijo banan v EU. Trgovina z bananami je bila veskozi predmet razhajanj med državami članicami, tržni red za banane, ki je v veljavi od leta 1993, pa je povzročil pravo trgovinsko vojno med EU in Združenimi državami Amerike (ZDA). Bistveno vprašanje tega diplomskega dela je, kaj se bo zgodilo s trgom banan, ko bo Slovenija postala članica EU. Se bodo banane res podražile in kakšne posledice bo to imelo za slovenskega potrošnika?

V prvem poglavju je predstavljen svetovni trg banan. Gre za celovit prikaz svetovne pridelave, potrošnje in trgovine. Podrobno so opredeljeni dejavniki, ki vplivajo na pridelavo in potrošnjo, poudarek pa je tudi na svetovnem izvozu in uvozu banan.

Trg z bananami v EU je opisan v drugem poglavju. Predstavljena je razlika med lastno pridelavo in uvozom banan na eni strani ter potrošnjo banan na drugi. Glede na dejstvo, da je pravna ureditev področja trgovanja in predvsem uvoza banan na trg EU namreč še v večji meri, kot velja za druge poljedelske kulture, odraz širšega konteksta ekonomskih in političnih interesov, je narejena analiza tržne ureditve za banane. Podrobno je opisan Režim uvoza, prodaje in distribucije banan (RISDB), njegove pogloblitve spremembe, opredeljeni pa so tudi pomembnejši mednarodni sporazumi, ki opredeljujejo trgovanje z bananami.

V naslednjem poglavju je predstavljen trg z bananami v Sloveniji. Poudarek je na analizi ponudbe in potrošnje banan na slovenskem trgu, del poglavja pa je namenjen tudi načinu kontrole kakovosti banan.

Četrto poglavje odgovarja na vprašanje, kaj bo s slovenskim trgom banan, ko bo Slovenija postala polnopravna članica EU. Nanizane so posledice za slovenske uvoznike banan in tudi za potrošnike. Opisana je primerjava z Avstrijo in analiza cen banan po uveljavitvi RISDB. V

poglavju skušam potrditi hipotezo, da bo zaradi včlanitve v EU in izvajanja RISDB prišlo do zvišanja cen banan in posledično do zmanjšanja njihove potrošnje.

V diplomskem delu so tako zajeti štirje tematski sklopi: svetovni trg z bananami, tržna ureditev v EU, oris slovenskega trga z bananami in analiza slovenskega trga po včlanitvi v EU z vsemi njenimi posledicami, ki bodo vplivale na slovenske potrošnike in uvoznike.

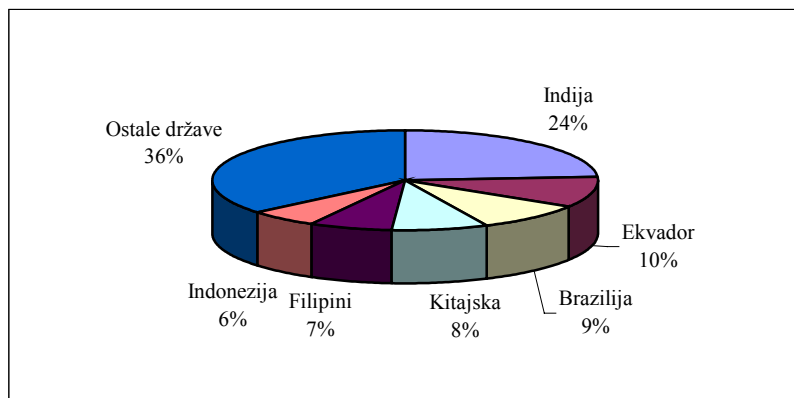
1. TEMELJNE ZNAČILNOSTI SVETOVNEGA TRGA BANAN

Banane so lahko rastoča kultura in živilo, ki pomeni poceni vir energije in vitaminov. Obrodijo skozi vse leto, kar je še zlasti pomembno za zapolnitev obdobj med zorenji drugih kultur. Banane so peti najpomembnejši poljedelski proizvod v svetovni trgovini (za žitaricami, sladkorjem, kavo in kakavom). Od 69 milijonov ton svetovne pridelave banan v letu 2002 se je na svetovnem trgu trgovalo le s 14 % pridelka, ostali del pa je predstavljal osnovno prehrano za preživetje v mnogih manj razvitih državah (Chambron, 2000, str. 1).

1.1. SVETOVNA PRIDELAVA BANAN

Največ banan pridelajo v Južni Ameriki in Aziji (povsod po 40 % svetovne pridelave), v Afriki pa 10 % svetovne pridelave (Chambron, 2000, str. 1).

Slika 1: Največje pridelovalke banan v letu 2000

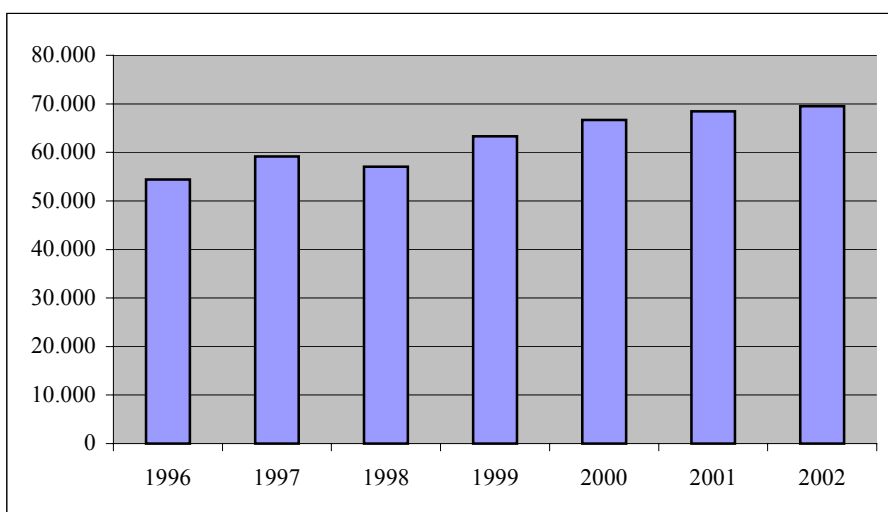

Vir: FAOSTAT Database, 2002.

Šest držav (Indija, Brazilija, Ekvador, Filipini, Kitajska in Indonezija) ima 64 % delež v svetovni pridelavi. Največ banan se pridelava v Indiji, v samem vrhu je tudi Brazilija, vendar pa sta obe državi le malo udeleženi v svetovni trgovini.

Svetovna pridelava banan se vseskozi sooča s trendom rasti. Iz slike 2 je razvidno, da je pridelava banan v obdobju 1996–2002 konstantno rasla, z izjemo v letu 1998, ko so nekatere države Južne Amerike utrpeli velikansko škodo na plantažah banan zaradi divjanja orkana Mitch. Izračunana stopnja rasti pove, da je pridelava banan v obravnavanem obdobju rasla v povprečju za 4,17 % letno. Iz podatkov, ki jih za vsako leto objavlja Food and Agriculture Organization of the United Nations (FAO) je tudi razvidno, da so se skozi proučevano obdobje odstotna razmerja med najpomembnejšimi regijami pri pridelavi banan ohranila. To torej pomeni, da ni mogoče trditi, da so v proučevanem obdobju nekatere svetovne regije v povprečju bolj povečale pridelavo banan kot druge.

Slika 2: Svetovna pridelava banan v obdobju 1996–2002 (v tisoč tonah)

Vir: FAOSTAT Database, 2003.

Na pridelavo banan vpliva veliko dejavnikov. Lahko bi jih razdelili na naravne in ekonomske. Naravni dejavnik je okolje s podnebjem, saj banane za uspešno rast potrebujejo topla in vlažna področja v nižinskih tropskih predelih. V zadnjih desetletjih pa na pridelavo banan vse pogosteje negativno vpliva podnebje z vse bolj neugodnimi podnebnimi razmerami. Med ekonomske dejavnike štejemo delovno silo, ki je v državah pridelovalkah relativno poceni in gospodarski položaj posamezne države oziroma njeno razvitost. S pridelavo banan se namreč v večini ukvarjajo manj razvite države ali države v razvoju (kar 98 %), kjer je to ena glavnih gospodarskih panog (Kumar, 1983, str. 150). Količina pridelanih banan je odvisna tudi od cene banan na mednarodnem trgu ter vrste drugih faktorjev, ki na pridelavo oziroma ponudbo banan vplivajo skozi produkcijske stroške. Pri

tem pa je pomembna zlasti cenovna elastičnost ponudbe. Ta je opredeljena kot relativna sprememba obsega ponudbe zaradi relativne spremembe cene blaga (Prašnikar, 1996, str. 75). Vrednost koeficienta cenovne elastičnosti ponudbe banan je praviloma pozitivna, saj povečanje cene banan običajno spodbudi pridelovalce k večji pridelavi. Vendar pa povečanja

pridelave zaradi naravnih zakonitosti ni moč doseči takoj, temveč šele skozi daljše časovno obdobje. V kratkoročnem obdobju namreč obstajajo omejitve v pridelavi in zato pridelovalci potrebujejo čas, da povečajo svoje zmogljivosti. Zato je ponudba oziroma pridelava banan dosti bolj cenovno elastična na dolgi rok kot pa kratkoročno. Med dejavnike, ki vplivajo na pridelavo banan, pa bi lahko šteli tudi tako imenovani sociološki dejavnik. Prebivalci manj razvitih držav morajo namreč zavestno uporabljati banane kot živilo za osnovno prehrano. To dejstvo potem povzroči, da v teh državah banane v velikih količinah pridelujejo tudi za preživetje.

Vendar pa se med posameznimi državami, pridelovalkami banan, pojavljajo velike razlike. Največji razkorak je namreč med plantažno pridelavo v Južni Ameriki, kjer so posestva lahko velika preko 3000 hektarov, in drobno kmetijsko pridelavo na Karibskih otokih. Na slednjih so posestva običajno manjša od petih hektarov. Sicer pa je pridelava banan v tako imenovanih dolarskih pridelovalkah¹ cenejša kot v Evropski uniji (EU) in državah Afrike, Karibov, Pacifika (ACP)² (Chambron, 2000, str. 2). Razlika v ceni pridelave banan med posameznimi skupinami držav izvoznic obstaja predvsem zaradi cenejše delovne sile v Južni Ameriki.

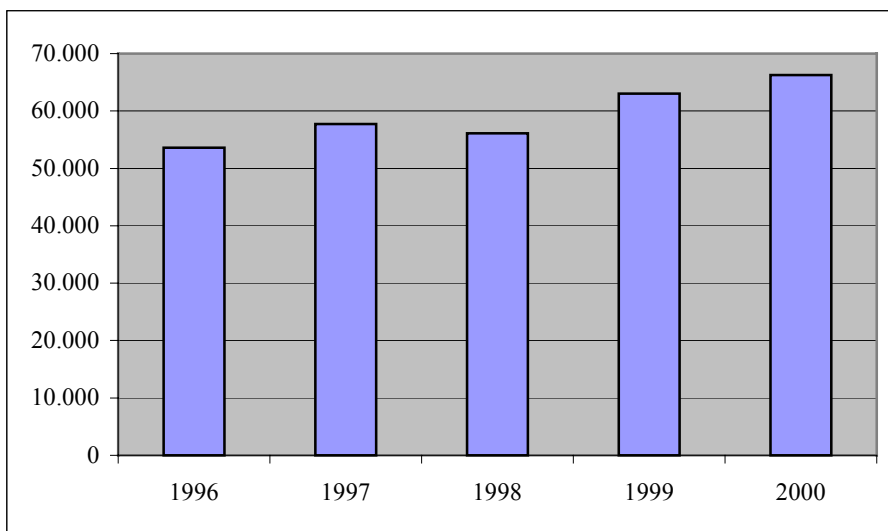
1.2. SVETOVNA POTROŠNJA BANAN

Če se je svetovna pridelava banan v proučevanem obdobju povečevala, potem lahko sklepamo, da se je povečevala tudi svetovna potrošnja banan. Tako slika 3 pokaže, da je potrošnja banan rasla, razen v letu 1998 zaradi nižje pridelave in s tem posledično višje cene. Stopnja rasti tako dosega 5,46 % v povprečju na leto, kar je za 1,29 odstotne točke več kot rast pridelave. FAO svetovno potrošnjo banan izračunava kot vsoto lastne pridelave in uvoza banan, od tega pa odšteje izvoz oziroma ponovni izvoz banan.

¹ To so srednje in južno ameriške države: Kolumbija, Kostarika, Ekvador, Honduras, Gvatemala, Nikaragva, Panama in Venezuela.

² Te države so: Belize, Državna skupnost Dominike, Dominikanska republika, Gana, Grenada, Jamajka, Kamerun, Madagaskar, Slonokoščena obala, Somalija, Surinam, Sveta Lucija, Sveti Vincenc in Grenadini ter Zelenortska republika. ACP skupino sestavlja 48 afriških, 15 karibskih in 8 pacifiških držav ter tako vključuje 75 % manj razvitih držav. Vendar pa je v tej skupini le nekaj držav, ki se ukvarjajo s pridelavo banan.

Slika 3: Svetovna potrošnja banan v obdobju 1996–2000 (v tisoč tonah)

Vir: FAOSTAT Database, 2002.

Ko govorimo o svetovni potrošnji banan, moramo pri tem obravnavati tudi svetovno povpraševanje. Če želi potrošnik namreč potrošiti določeno količino banan, mora po njej predhodno povpraševati. Količina potrošnje banan oziroma velikost povpraševanja po bananah je odvisna od cene, potrošnikovega dohodka in tudi od cen ostalih vrst blaga. Pri tem je pomembna predvsem elastičnost povpraševanja po bananah. Elastičnost opredelimo kot mero občutljivosti spremembe ene spremenljivke na drugo. Izražena je s koeficientom elastičnosti, ki kaže odstotno spremembo ene spremenljivke zaradi odstotne spremembe druge spremenljivke (Prašnikar, 1996, str. 70). Koeficient cenovne elastičnosti povpraševanja torej meri občutljivost spremembe obsega povpraševanja na spremembo cene: za koliko odstotkov se spremeni obseg povpraševanja po bananah, če se cena banan spremeni za odstotek. Njegova vrednost je običajno negativno število. Če se namreč poveča cena banan, povpraševana količina in s tem tudi potrošnja banan pade. Vendar pa je pri povpraševanju in potrošnji banan mogoče reči, da so banane precej manj cenovno elastične kratkoročno kot pa dolgoročno. Eden od razlogov je v tem, da ljudje potrebujejo čas, da spremenijo svoje potrošne navade. Če se namreč poveča cena banan, potrošniki le počasi zmanjšujejo porabo banan. Drugi razlog pa bi utegnil biti v potrošnji drugih dobrin, ki se prav tako ne spremeni hitro. Pogosto ni na voljo dovolj podatkov, da bi lahko izračunali natančen koeficient cenovne elastičnosti povpraševanja po bananah. Kljub temu pa sta poznana dva dejavnika, ki se prepletata in vplivata nanj. Prvič, cenovna elastičnost povpraševanja je odvisna od števila substitutov, ki jih imajo banane. Ker je teh substitutov kar nekaj (sezonsko sadje, konzervirano sadje...), je moč sklepati, da je povpraševanje po bananah cenovno elastično. Drugič, cenovna elastičnost povpraševanja po bananah je precej odvisna tudi od tega, kakšno mesto imajo banane v potrošnikovem proračunu. S tega vidika pa je povpraševanje po

bananah cenovno neelastično, ker tipični potrošnik porabi za nakup banan le majhen delež svojega dohodka.

Križno elastičnost povpraševanja opredelimo kot relativno spremembo povpraševane količine banan, do katere pride zaradi relativne spremembe cene drugih vrst sadja. Če je vrednost koeficienta križne elastičnosti pozitivna, sklepamo, da gre za substitucijski dobrini. Taki dobrini na trgu med seboj konkurirata (banane in sezonsko sadje), zato povečanje cene ene dobrine povzroči povečanje povpraševanja po drugi dobrini in obratno. Če pa sta dobrini komplementarni (npr. avtomobil, bencin), ima koeficient križne elastičnosti negativno vrednost. Povečanje cene ene dobrine namreč zmanjša povpraševanje po drugi dobrini. Podatke o križni elastičnosti uporabljajo tudi pridelovalci banan, saj želijo vedeti, kako bi povečanje cen sezonskega sadja vplivalo na povpraševanje po bananah in njihovo potrošnjo.

Dohodkovna elastičnost povpraševanja je relativna sprememba povpraševane količine zaradi relativne spremembe dohodka. Pri bananah je koeficient dohodkovne elastičnosti manjši od 1, se pa njegova vrednost časovno spreminja. Ta je namreč večji na dolgi rok kot na kratki rok. Če se namreč poveča dohodek potrošnikov, se potrošnja banan kratkoročno ne bo bistveno spremenila. Če pa bo povečanje dohodka dolgoročno, lahko pričakujemo, da bodo potrošniki večji del svojega proračuna namenili tudi za nakup banan. Povpraševanje po bananah oziroma potrošnja banan narašča v skladu z naraščanjem potrošnikovega dohodka dokler ne doseže stopnje zasičenosti. Ta je v državah uvoznih banan med 9 in 11 kg na prebivalca. Po tej točki začne potrošnja banan padati, saj jih potrošniki začnejo nadomeščati z drugimi vrstami svežega in konzerviranega sadja, ki je pogosto tudi dražje. V državah pridelovalkah banan, kjer so banane osnovna hrana večine tamkajšnjih prebivalcev, pa je potrošnja banan mnogo višja. Tako je v teh državah meja zasičenosti pri okrog 50 kg na prebivalca (Kumar, 1983, str. 151).

1.3. SVETOVNA TRGOVINA Z BANANAMI

Kot vsako mednarodno trgovino bi tudi mednarodno trgovino z bananami lahko pojasnili z dejstvom, da vsaka država uvaža dobrine ali proizvode, ki jih v svojem gospodarstvu nima dovolj na razpolago. Redkost teh dobrin ali proizvodov je posledica relativno omejenih potrebnih produkcijskih faktorjev (Kumar, 1999, str. 143-144). V primeru banan bi za produkcijske faktorje lahko šteli naravne vire (zemlja, podnebje), ki niso povsod primerni za pridelavo. Zato morajo posamezne države, ki v pridelavi banan nikakor nimajo primerjalnih prednosti, to preseči tako, da banane preprosto uvozijo.

Svetovno trgovino z bananami nadzoruje nekaj velikih mednarodnih korporacij, pet izmed njih pa opravi preko 75 % svetovne trgovine. To so: United Brands (ZDA), ki je

potrošnikom bolj poznana pod blagovno znamko Chiquita, Dole Food Co. (ZDA), Del Monte Fresh Produce (ZDA, Čile, Mehika), Fyffes (Irska) in Noboa (Ekvador). Prvi dve družbi nadzorujeta več kot 40 % evropskega trga. Zato ni presenetljivo, da trgovina z bananami posrednikom prinaša ogromne dobičke. Če mednarodne korporacije, ki igrajo vlogo posrednikov, na račun trgovine z bananami ustvarjajo ogromne dobičke, tega ne moremo trditi za delavce na majhnih ali srednje velikih plantažah in male kmete. Ti namreč dobijo zgolj majhen delež tega dobička (prvi 1-3 %, drugi 7-10 %). Samo 12 % celotnih prihodkov od banan ostane v državi pridelovalki (Chambron, 2000, str. 2).

Ta oligopolna struktura trgovine z bananami je v veliki meri povezana z vertikalno integracijo mednarodnih korporacij, ki so tudi lastnice velikih plantaž, posebnih hladilnih ladij in distribucijskih verig v državah članicah EU. Vertikalna integracija tem družbam omogoča doseganje ekonomije obsega, saj lahko vplivajo na oblikovanje cen banan zaradi velikosti svojega poslovanja in geografske razpršenosti njihovih podružnic (Kumar, Ban Fischinger, Nemanič, 1984, str. 20). Tako je bila sredi leta 1999 uradna cena banan v Ekvadorju 3,2 \$ za 40 funtski zaboj, v Kostariki pa 5,85 \$ za enako količino banan. Do konca leta je cena padla na 2,2 \$ v Ekvadorju in na 5 \$ v Kostariki. Čeprav so izvozniki obvezni plačati vsaj uradno ceno, so konec leta 1999 pogosto plačevali neodvisnim pridelovalcem le 1 \$ za zaboj. Trgovci na debelo pa so trgovcem na drobno prodajali banane po ceni, ki je znašala kar dobrih 25 \$ za zaboj (Chambron, 2000, str. 3).

Pri trgovini z bananami tako nastopa več subjektov z različnimi, pogosto tudi nasprotujočimi si interesi. Na eni strani so pridelovalci banan in njihove države, ki imajo različno produktivnost pri pridelavi, mnogim državam pridelovalkam pa prihodek od izvoza banan predstavlja pomemben delež njihovega bruto domačega proizvoda. Na drugi strani pa področje trgovine z bananami obvladuje peščica velikih mednarodnih korporacij, katerih poslovanje je zelo donosno; nenazadnje pa so tukaj še potrošniki, ki želijo banane kupovati čim ceneje. Vendar pa pri tem ne gre zanemariti dejstva, da je v globalnem smislu ponudba banan na svetovnem trgu večja od povpraševanja.

Na ceno banan, tako kot na druge produkte, vpliva veliko faktorjev. Tudi za banane je namreč značilno, da se njihova cena giblje, se dviga in pada, odvisno pač od eksogenih in endogenih dejavnikov. Tako so banane skoraj rekordno nizko raven cen dosegle konec leta 1999, nato pa so se cene v prvem četrtletju leta 2000 na vseh glavnih svetovnih trgih popravile. Vzrok za ta porast cen je bila nizka pridelava banan v državah Srednje in Južne Amerike, ki so jo povzročili neugodni vremenski pogoji in visoko povpraševanje po bananah na severnih trgih (predvsem na Japonskem, Kitajskem ter v Srednji in Vzhodni Evropi).

Cene so nato začele ponovno padati v mesecu maju 2000, ko se je pridelava banan začela večati, še posebno v državah, ki so bile predhodno prizadete zaradi orkana Mitch (pretežno Honduras). Dodatno pa se je zmanjšalo povpraševanje v večini držav severne poloble, zaradi večje ponudbe domačega pomladnega in poletnega sadja.

Sicer pa je bilo povprečje cen banan v lokalnih valutah po podatkih FAO v letu 2000 glede na leto 1999 višje v ZDA ter Srednji in Vzhodni Evropi. Nasprotno pa je bilo v Zahodni Evropi in na Japonskem povprečje cen banan nižje leta 2000 kot pa leto poprej.

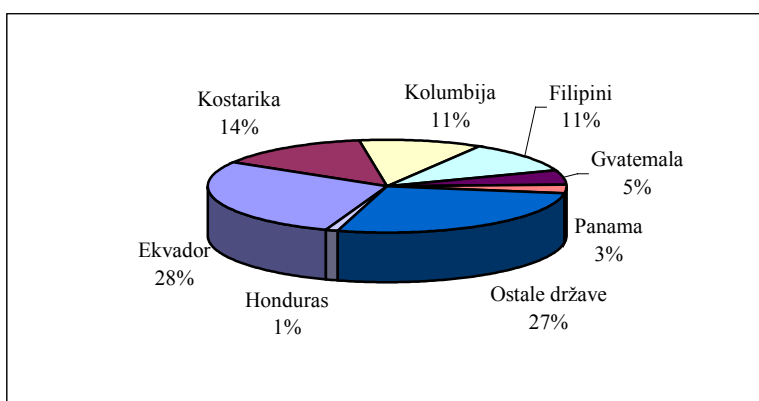
Napoved gibanja cen banan na svetovnih trgih je lahko kljub poznavanju ekonomskih zakonitosti težka. Cene banan namreč niso odvisne samo od ponudbe in povpraševanja, temveč nanje posredno vpliva tudi vrsta faktorjev, ki delujejo v različnih smereh. Na eni strani se v svetu pojavljajo pričakovanja, da bo ponudba ostala bolj ali manj nespremenjena, medtem ko naj bi povpraševanje raslo. Na drugi strani pa se v svetovnem gospodarstvu pojavljajo tudi informacije, da naj bi multinacionalke in podjetja, ki se ukvarjajo s trgovanjem z bananami, nadaljevala z zmanjševanjem plantaž banan v Srednji in Južni Ameriki. To bi lahko pozitivno vplivalo na dvig pridelave banan na drugih področjih, npr. na Filipinih in v Hondurasu. Zato so upravičena pričakovanja, da bo svetovni uvoz banan še naprej naraščal in sicer kot rezultat napovedi pozitivne gospodarske rasti v večini držav članic Organizacije za gospodarsko sodelovanje in razvoj (OECD) ter nadaljevanja gospodarskega okrevanja v Rusiji in Vzhodni Aziji (Banana Information Note, 2001, str. 6). Svetovni izvoz banan naj bi do leta 2005 rasel v povprečju za 2,2 % letno (Projections for Supply and Demand of Bananas to 2005, str. 5).

Trgovina z bananami je močno odvisna od povpraševanja, pridelava banan pa se različno odziva na rast ali padec cen banan na trgu. Tako porast cen banan v enem obdobju vpliva na dolgoročno rast pridelave, ki temelji na večjem investiranju. Padec cen na trgu pa ne vpliva v isti meri na zmanjšanje ponudbe. Razlog za to je, da je ponudba zelo okorna in cenovno neelastična ter se kratkoročno zelo počasi ali skoraj ne prilagaja spremembam (predvsem padcu) cen na trgu. Dodatno se kot razlog slabega in počasnega prilagajanja ponudbe na padec cen pojavljajo tudi višje cene na strani nekaterih pridelovalcev, ki imajo dostop do posameznih zaščitnih trgov.

1.3.1. SVETOVNI IZVOZ BANAN

Največ banan izvozijo Ekvador, Kostarika, Kolumbija, Gvatemala, Filipini, Panama in Honduras. Poleg njih pa obstaja še vrsta drugih držav, ki se ukvarjajo z izvozom in trgovino z bananami, vendar je glede na njihovo število in delež, ki ga dosegajo, to zanemarljivo.

Slika 4: Največje izvoznice banan v letu 2001

Vir: FAOSTAT Database, 2002.

Rast svetovne pridelave banan bi lahko nakazovala tudi trend svetovnega izvoza banan, vendar pa se v praksi pokaže, da temu ni tako. Kljub rasti pridelave je v proučevanem obdobju svetovni izvoz banan konstanten in se vseskozi giblje okrog 14 milijonov ton letno ter torej ni zaznati pričakovane rasti izvoza. To pomeni, da na račun večje pridelave banan več tega sadeža ostane na domačem trgu držav pridelovalk banan.

Tabela 1: Svetovni izvoz banan po regijah v obdobju 1996-2000 (v tisoč tonah)

REGIJA IZVOZNICA	1996	1997	1998	1999	2000
Afrika	388	421	226	267	419
Azija	1.736	1.712	1.492	1.720	2.176
Evropa	1.636	1.625	1.658	1.903	1.776
Južna Amerika	5.597	6.303	5.673	5.977	6.082
Oceanija	1	1	0	0	0
Severna in srednja Amerika	5.026	4.895	5.066	4.544	4.427
Svet	14.384	14.958	14.115	14.411	14.880

Vir: FAOSTAT Database, 2002.

Iz tabele 1 je razvidno, da je največja svetovna izvoznica Južna Amerika, medtem ko v zadnjih letih države Oceanije praktično niso izvozile nobene banane. V letu 2000 (to je zadnje obdobje, za katerega so na voljo popolni podatki) se je svetovni izvoz banan povečal v primerjavi s preteklim letom ($I = 103$), vendar ne v vseh državah izvoznicah enako. V Južni Ameriki je izvoz v povprečju ostal nespremenjen, razen v Kostariki, kjer so zabeležili padec.

Razlog so bile neugodne vremenske razmere, ki niso dopuščale večje pridelave banan. Vendar pa sta na tem področju tudi dve izjemi. To sta Ekvador, kjer so povečali površino obdelovalnih zemljišč, in Honduras, kjer se je pridelava začela počasi vzpenjati, potem ko je to državo v letu 1998 močno prizadel orkan Mitch. Strokovnjaki predvidevajo, da si bodo Honduras in ostale prizadete države popolnoma opomogle šele nekje do leta 2005, ko naj bi ponovno začele izvažale standardno količino banan³. Sicer pa so izvoz banan povečali tudi na Filipinih kot rezultat kombinacije več dejavnikov (boljša letina in s tem večji pridelek, večje povpraševanje v Vzhodni Aziji in deprecijacija nacionalne valute v primerjavi z dolarjem in jenom).

Kombinacija nižjega izvoza v Srednji Ameriki ter nižjih dolarskih cen v EU, ki je že tradicionalno najbolj dobičkonosen od vseh glavnih trgov banan, je v letu 2000 pripeljala do močnega upada v dohodku iz naslova izvoza v mnogih državah tega področja. Posledica je bilo zmanjšanje dobička pri tržnih subjektih, ki so se ukvarjali z bananami, to zmanjšanje pa je bilo še dodatno spodbujeno z visokimi vložki v to panogo in vse višjimi transportnimi stroški zaradi višjih cen nafte. Visoki transportni stroški so še posebej prišli do izraza pri daljših transportnih poteh (izvoz v EU).

1.3.2. SVETOVNI UVOZ BANAN

Svetovni uvoz banan je v letu 2000 porasel in je znašal slabih 14,5 milijona ton. Vrednostno to pomeni 6,1 milijarde USD.

Tabela 2: Svetovni uvoz banan po regijah v obdobju 1996-2000 (v tisoč tonah)

REGIJA UVOZNICA	1996	1997	1998	1999	2000
Afrika	75	59	56	63	60
Azija	2.058	2.321	2.246	2.323	2.659
Evropa	6.611	6.348	6.000	6.245	6.411
Južna Amerika	511	515	470	549	716
Oceanija	109	74	72	76	75
Severna in srednja Amerika	4.220	4.242	4.395	4.778	4.539
Svet	13.584	13.558	13.239	14.035	14.459

Vir: FAOSTAT Database, 2002.

³ Gvatemala 700.000 ton, Honduras 620.000 ton, Nikaragva 80.000 ton in Panama 800.000 ton letno.

Največ banan uvozijo Evropa (posebej države članice EU), Združene države Amerike (ZDA) in Japonska. Dejstvo, da je Evropa največja uvoznica banan, je pričakovano, saj na stari celini banane uspevajo zgolj v majhnih količinah.

Svetovni uvoz banan je v proučevanem obdobju rasel v povprečju za 1,57 % letno, najnižjo vrednost pa je dosegel v letu 1998. V letu 2000 se je povečal kljub dejstvu, da je tega leta v ZDA prišlo do zmanjšanja povpraševanja. Pri tem nikakor ni zanemarljivo, da so ZDA največji svetovni trg, kar velja tudi za trg banan. K dvigu svetovnega uvoza banan je bistveno vplivala gospodarska oživitve v Rusiji in Vzhodni Aziji. Tako se je ruski uvoz banan v prvih osmih mesecih leta 2000 povečal za 69 %. Podoben trend je bil opazen tudi v številnih državah Vzhodne Azije, še posebno na Kitajskem in v Koreji. Uvoz banan se je močno povečal tudi na Japonskem, kjer je bil ta spodbujen z apreciacijo jena v primerjavi z večino svetovnih valut. To je imelo za posledico nižjo ceno uvoženih banan v primerjavi z ostalim japonskim sadjem. Kljub nizkim cenam pa je uvoz banan v EU ostal sorazmerno stabilen (Banana Information Note, 2001, str. 6).

Teoretično bi morala biti svetovni izvoz in uvoz, izražena količinsko, enaka. Vendar pa smo priča neskladju podatkov v svetovnem merilu. Opaziti je namreč večje odstopanje med količinskim izvozom in uvozom. To odstopanje bi lahko pripisali trem faktorjem. Prvič, pri vsakem transportu se pojavi določen odstotek kala, ki vpliva na razliko med izvoženo količino in količino, ki je dejansko uvožena. Drugič, letna statistika ne upošteva dejstva, da se velikokrat zgodi, da so banane na ladjo naložene v decembru in tako tudi izvožene iz države, uvoz pa je statistično zabeležen v mesecu januarju prihodnjega leta, ko je ladja dejansko prišla do namembnega pristanišča in so bile banane raztovorjene z ladje ter tako tudi uvožene. Tretjič, tudi tukaj obstaja možnost statističnih napak, ki lahko vplivajo na omenjeno razliko.

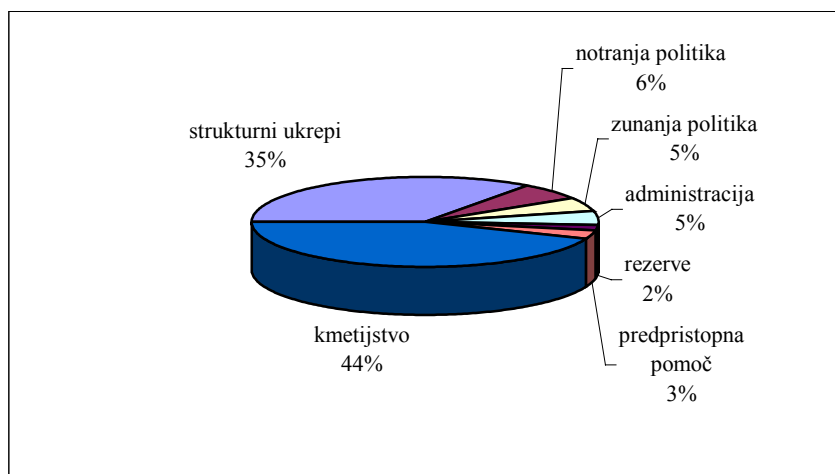
2. TRG Z BANANAMI V EVROPSKI UNIJI

EU je pogodbeni skupnosti držav, ki so s pristopom podpisale pravno obvezujočo pogodbo in s tem del svoje samostojnosti prenesle na skupno organizacijo. EU ima v letu 2003 15 držav članic, 377 milijonov prebivalcev in skupni trg, na katerem se vsako leto ustvari za več kot šest tisoč milijard evrov blaga in storitev. Vendar pa EU nadaljuje svoj integracijski proces s širjenjem in poglobljanjem. 1. maja 2004, ko naj bi se EU priključilo dodatnih 10 držav, med njimi tudi Slovenija, bodo omenjene številke močno porasle. Glavni cilji združevanja članic v EU so namreč svobodno gibanje ljudi, blaga, kapitala in storitev (Kek, 1999, str. 7). Sicer pa bi k tem ciljem lahko prišteli še hitrejšo gospodarsko rast, splošno blaginjo prebivalstva, trajni mir in svobodo. EU dosega svoje cilje z zakonodajo, ki je veljavna v vseh državah

članicah, s proračunom, izvajanjem skupnih politik in programov na številnih področjih ter z delovanjem teles in organov EU.

Kmetijstvo v EU dosega nekaj manj kot 3 % bruto domačega proizvoda in je glavni vir dohodka na podeželju. Skupna kmetijska politika (CAP) je bila resnično prva skupna politika EU, kmetijstvo pa gospodarski sektor, kjer je stopnja evropske integracije najvišja. Predstavlja namreč enega od temeljnih ciljev in načel Rimske pogodbe iz leta 1957, ki je ustanovni dokument Evropske gospodarske skupnosti, iz katere se je kasneje razvila EU. S CAP so takrat želeli rešiti povojni problem samooskrbe s hrano, EU pa je iz neto uvoznice postala druga največja svetovna izvoznica hrane. Storilnost kmetijskih gospodarstev se je povečala, kmetijska proizvodnja pa tehnološko razvila. Ob pozitivnih učinkih (samooskrba, tržna stabilnost, rast storilnosti in dohodka) so zaradi velikega pritiska na dvigovanje cenovnih ravni kmetijskih pridelkov postopoma naraščale tudi težave CAP. Prodaja presežkov je postala precejšnja obremenitev za proračun EU (Furlan, 2001, str. 1). Zato tudi ni presenetljivo, da je dobrih 44 % proračuna EU namenjenega CAP.

Slika 5: Porazdelitev izdatkov Evropske unije v letu 2002

Vir: Proračun in EU, Urad vlade za informiranje, 2002.

CAP je širok pojem in temelji na treh načelih: na enotnem trgu, na dajanju prednosti domači pridelavi ter finančni solidarnosti držav članic. Temeljni cilji kmetijske politike so povečati storilnost v kmetijski pridelavi, zagotoviti redno preskrbo z živili po primernih cenah, ohraniti ravnovesje med mestom in podeželjem, primerno izkoristiti naravne vire ter varovati okolje (Kek, 1999, str. 105). Politika je posebno pozornost namenjala tudi ustreznemu dohodkovnemu položaju kmetov. Ukrepi za doseganje ciljev so zapisani v predpisih, imenovanih tržni redi, ki veljajo za posamezne kmetijske pridelke (žito, meso, mleko, sadje, vrtnine, sladkor, banane...).

Banane, poleg riža in sladkorja, spadajo med zelo občutljive kmetijske pridelke EU (Chambron, 2000, str. 1). Ti pridelki so občutljivi predvsem zaradi drage in v svetovnem merilu nekonkurenčne pridelave v EU (Humphrey, Carmichael, 2002, str. 15).

Tako je bilo v letu 2001 za slabih šest milijard evrov svetovne trgovine z bananami, EU gledano kot enotni trg, pa je bila največji svetovni uvoznik.

2.1. LASTNA PRIDELAVA

V državah članicah EU lastna pridelava banan predstavlja 20 % celotne potrošnje. Banane se na območju EU pridelujejo v Španiji (Kanarski otoki), Franciji (prekomorska ozemlja Martinik in Guadeloupe), na Portugalskem (Madeira, Azori in Algrava) ter v Grčiji (Kreta in Lakonija). S 1. julijem 1993 je v EU začel veljati poseben režim, ki so ga poimenovali Režim uvoza, prodaje in distribucije banan (RISDB) oziroma kar EU Banana regime, ki določa pogoje za pridelavo in uvoz banan v EU. Ta se je v naslednjih letih sicer še velikokrat spreminjal, bistvena določila pa so ostala nespremenjena. V skladu s tem režimom so določene letne kvote za banane, ki so pridelane znotraj EU ter se obravnavajo kot domače v vsej EU. 854.000 ton neto teže banan je razdeljenih po naslednjem ključu (Council Regulation (EEC) No 404/1993 on the common organization of the market in bananas (Official Journal L 47, 25.2.1993)):

- Kanarski otoki: 420.000 ton
- Martinik: 219.000 ton
- Guadeloup: 150.000 ton
- Madeira, Azori in Algrava: 50.000 ton
- Kreta in Lakonija: 15.000 ton.

Tako kot povsod po svetu, vreme tudi v Evropi vpliva na pridelavo banan. Države, ki imajo plantaže banan, imajo pogosto težave z vremenom in tako ne uspejo dosegati kvot, ki jih je za lastno pridelavo določila EU. Leta 1999 je tako lastna pridelava banan v EU dosegla le 729.304 ton, kar je precej manj kot kvota, ki znaša 854.000. Razlog za manjšo pridelavo od pričakovane je bilo veliko neurje, ki je tisto leto doseglo Kanarske otoke in Madeiro. Tako dve evropski državi pridelovalki banan, Španija in Portugalska, nista uspeli doseči kvote, ki je določena s strani EU. Da bi zadovoljili potrebe po bananah na strani evropskih potrošnikov, so morali trgovci manjkajoči pridelek banan nadomestiti z uvozom iz drugih delov sveta.

2.2. TRGOVINA Z BANANAMI

2.2.1. UVOZ BANAN

Uvoz banan v države članice EU predstavlja kar 80 % celotne potrošnje banan. Od tega Južna Amerika oskrbuje praktično 80 % celotnega uvoza v EU, 20 % uvoza pa prihaja iz ACP držav. To niti ni presenetljivo, saj gre v tem primeru za države iz Afrike, Karibov in Pacifika, torej bivše kolonije nekdanjih velikih kolonialnih evropskih držav. Zaradi posebnega režima uvoza pa so cene banan v EU približno dvakrat višje kot v ZDA in v državah vzhodne Evrope (Communication from the Commission to the European Parliament, 2001, str. 3), (glej tabelo 12, str. 31).

Tabela 3: Dobavitelji banan v EU v letu 2001

DOBAVITELJI	(v %)
Banane skupnosti	19
Banane ACP držav	19
Banane tretjih držav	61
Ostalo	1

Vir: Comext (Eurostat) – Internal and External trade of the EU, 2002.

Države EU, poleg lastne pridelave, pridobivajo banane še iz dveh virov. To je uvoz iz bivših kolonij (države ACP) in iz tretjih držav, kar so večinoma države Srednje in Južne Amerike, ki jih imenujemo tudi dolar države. Do 1. julija 1993, ko je EU sprejela RISDB, so se pri uvozu banan različne države EU srečevale s svojimi različnimi nacionalnimi, ekonomskimi in drugimi interesi, ki so velikokrat trčili med seboj. Tako so nekatere države dovoljevale uvoz dolar banan brez carin (Nemčija), druge so banane uvažale zgolj iz bivših kolonij (Francija), spet tretje so imele nekakšno globalno kvoto (Velika Britanija), nekatere države članice EU so bile pri uvozu banan bolj liberalne (Italija), nekatere pa so prisegale zgolj na lastno pridelavo (Španija). V cilju poenotenja politike uvoza banan je zato takrat EU določila letne kvote za uvoz, ki pa jih je skozi leta redno spreminjala in dopolnjevala. Tako kvote A, B in C znašajo (Council Regulation (EC) No 2587/2001 amending Regulation (EEC) No 404/93 on the common organization of the market in bananas (Official Journal L 345, 29.12.2001)):

- kvota A: 2.200.000 ton,
- kvota B: 453.000 ton,
- kvota C: 750.000 ton.

Kvoti A in B sta namenjeni uvozu banan iz tretjih držav. Medtem ko je kvota A fiksna (Evropska komisija jo lahko spremeni samo na začetku vsakega leta), se lahko kvota B na podlagi odločitve Komisije poveča tudi med letom. Ti dve kvoti sta torej odprti za izvoznike iz tretjih držav, Komisija pa lahko na podlagi dogovora s partnerji v Svetovni trgovinski organizaciji (WTO), ki imajo interes, razdeli carinske kvote A in B tudi med druge države. Uvoz banan v EU na podlagi teh dveh kvot je obremenjen s carino v višini 75 €/tono.

Kvota C je od 1.1.2002 rezervirana za države ACP. Za uvoz banan iz teh držav ni predvidene carine, je pa EU določila, da se ob uvozu lahko uporablja poseben tarifni preferencial v višini 300 €/tono. To pomeni, da za banane iz držav ACP ni carine, vse dokler osnovna carina za uvožene banane iz dolarških držav ne preseže 300 €/tono. Komisija pa ima tudi možnost posebnega znižanja ali zvišanja carine na uvoz banan, če pričakuje neravnotežje v bilanci proizvodnje, uvoza ali izvoza banan.

Uvozniki v EU se delijo na tradicionalne operaterje in netradicionalne operaterje. Tradicionalni operaterji so tiste pravne ali fizične osebe s sedežem v EU, ki so v svojem imenu uvozili vsaj 250 ton banan iz tretjih držav v kateremkoli letu referenčnega obdobja 1994-1996. Če pa so uvažali banane dolge 10 cm ali manj, je minimalna količina uvoza 20 ton. Za tradicionalne operaterje je rezervirano 83 % kvote A, 17 % pa pripada netradicionalnim operaterjem (Commission Regulation (EC) No 896/2001 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 404/93 as regards the arrangements for importing bananas into the Community (Official Journal L 133, 16.5.2001)). Sicer pa tradicionalni operaterji uvozijo 92 % vseh banan v EU, netradicionalni pa le 8 %.

Vse tri kvote temeljijo na sistemu »first come, first served«, kjer so pravice za uvoz banan odvisne od datuma vložitve uvoznih zahtevkov s strani pooblaščenih uvoznikov. Ti morajo v zahtevku jasno opredeliti namero za uvoz specifične količine banan. Sicer pa se vse tri kvote na tedenski osnovi delijo tudi v podkvote. Uvozniki tako zaprosijo za specifično količino znotraj teh podkvot, prioriteta pa se določa na podlagi datuma vložitve uvoznega zahtevka. Če zahteve presegajo količino celotnih podkvot, se v ta namen uporabi poseben koeficient zmanjšanja. Da namreč ne bi prišlo do spodbujanja špekulacij, temveč nasprotno, morajo uvozniki, ki so vložili uvozni zahtevek, položiti poseben depozit v višini 200 € / tonu.

Tabela 4 pokaže, da se je uvoz banan v EU po slabem letu 1998 ponovno okrepil. Svetovna organizacija FAO predvideva, da bo uvoz banan v EU počasi rasel. Tako naj bi leta 2005 dosegel višino 3,4 milijona ton. Ocena je narejena na podlagi dosedanjega uvoza banan 15 držav članic in ob predpostavki, da se EU ne bi širila. Če pa upoštevamo dejstvo, da se bo prihodnje leto EU priključilo deset novih držav, se bo uvoz banan še dodatno povečal.

Tabela 4: Uvoz banan v EU po državah izvora v obdobju 1996–2001 (v tonah)

DRŽAVA IZVOZNICA	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Države nečlanice ACP						
Ekvador	685.697	738.475	568.449	696.821	690.894	705.206
Gvatemala	61.824	58.330	61.226	42.402	30.095	3.134
Honduras	114.256	70.445	150.713	68.267	107.795	106.434
Kolumbija	652.533	568.716	540.561	555.112	617.371	645.414
Kostarika	604.192	603.052	639.928	663.386	655.652	634.153
Nikaragva	12.610	29.673	10.740	15.336	19.855	1.161
Panama	310.741	357.920	416.775	422.387	389.044	347.847
Venezuela	17.789	30.190	30.069	41.801	18.240	12.113
Druge države nečlanice ACP	9.170	5.767	7.749	17.648	2.089	15.297
Skupaj nečlanice ACP	2.468.812	2.462.568	2.426.210	2.523.160	2.531.035	2.470.759
Države članice ACP						
Belize	54.108	53.144	53.431	55.650	68.558	51.609
Državna skupnost Dominike	39.138	35.290	27.144	27.583	27.713	17.516
Dominikanska republika	61.250	49.031	56.182	42.122	59.808	86.045
Grenada	2.007	101	54	621	784	591
Jamajka	89.493	76.978	61.929	51.635	40.941	42.958
Kamerun	166.622	157.123	157.123	161.347	204.978	215.923
Slonokoščena obala	180.735	166.246	158.243	192.558	200.163	217.857
Somalija	25.121	21.608	7.018	0	0	0
Surinam	25.966	29.256	21.218	39.029	34.235	28.720
Sveta Lucija	106.628	70.686	70.461	65.532	72.566	34.727
Sv. Vincent in Grenadini	44.173	29.981	38.737	37.910	42.923	30.829
Zelenortska republika	0	0	0	10	2	0
Druge ACP	6.382	5.448	5.419	2.641	1.161	6.548
Skupaj članice ACP	801.623	694.892	656.959	676.638	753.832	733.323
SKUPAJ	3.270.435	3.157.460	3.083.169	3.199.798	3.284.867	3.204.082

Vir: Comext (Eurostat) – Internal and External trade of the EU (1996 – 2001), 2002.

2.2.2. IZVOZ BANAN

Države EU so v proučevanem obdobju banane tudi izvažale. To pomeni, da so jih najprej uvozile, nato pa naprej izvozile v druge države. Banane pridelane v državah EU niso bile predmet mednarodnega trgovanja, saj zaradi manjše velikosti spadajo v drugo kvaliteto. Iz tabele 5 je razvidno, da sta največ banan izvozila Belgija in Luksemburg, sledijo pa Francija, Italija in Španija. Predvsem pri državah Beneluksa je značilno, da imajo močno razvito trgovino z bananami in ustaljene trgovske povezave, saj delež izvoženih banan nikakor ni zanemarljiv. Precej lažje in tudi ceneje je namreč naenkrat uvoziti večjo količino banan ter jih nato po potrebi tudi ponovno izvoziti na druge trge, kjer tega sadja ni v izobilju ali pa ga zaradi različnih vzrokov prodajajo dražje.

Tabela 5: Izvoz banan po posameznih državah EU v obdobju 1996-2000 (v tisoč tonah)

DRŽAVA IZVOZNICA	1996	1997	1998	1999	2000
Avstrija	27	9	8	8	14
Belgija + Luksemburg ¹	869	808	839	985	964
Danska	0	0	0	0	1
Finska	1	0	0	0	1
Francija	181	249	250	250	242
Grčija	28	15	22	17	24
Irska	9	12	15	15	13
Italija	88	100	159	221	180
Nemčija	59	74	77	130	105
Nizozemska	112	120	92	63	50
Portugalska	30	25	30	16	21
Španija	153	120	87	130	103
Švedska	13	18	19	14	14
Velika Britanija	5	3	5	10	2
EU skupaj	1.575	1.553	1.603	1.859	1.734

Opomba: ¹ Za Luksemburg ne obstajajo posamični podatki, temveč le skupni z Belgijo.

Vir: FAOSTAT Database, 2002.

2.3. POTROŠNJA BANAN

V tabeli 6 je prikazana potrošnja banan v obdobju 1992-2000. Podatki zajemajo celotno potrošnjo banan: banan pridelanih v EU, banan iz ACP držav in iz tretjih držav. Potrošnja banan znotraj EU je v proučevanem obdobju varirala. Najvišja je bila leta 1995, najnižja leta 1998, v zadnjih treh letih pa je ponovno viden trend rasti. V povprečju se je potrošnja v proučevanem obdobju znižala za 1,3 % letno.

Uvedba RISDB leta 1993 je torej vplivala tudi na potrošnjo banan v posameznih državah. Tako se je ta v letih 1993 in 1994 zmanjšala v večini držav; nekje hitreje, spet v drugih državah pa skozi daljše časovno obdobje. Kljub uvedbi RISDB pa je potrošnja banan narasla v Veliki Britaniji, na Portugalskem in v Španiji. Slednji dve državi sta zmanjšanje uvoza banan zaradi uvedbe novega režima kompenzirali z večjo potrošnjo domačih banan. Presenetljivi pa so predvsem trije padci potrošnje banan. Tako je bil močan padec na Nizozemskem po letu 1995, v Franciji po letu 1996 ter v Belgiji in Luksemburgu po letu 1997. Uvoz banan namreč ni bil več prost, temveč je bilo potrebno plačevati določeno carino. To je banane podražilo in posledično zmanjšalo njihovo potrošnjo.

Tabela 6: Potrošnja banan v državah EU v letih 1992–2000 (v tisoč tonah)

DRŽAVA	1992 ⁱⁱ	1993 ⁱⁱ	1994 ⁱⁱ	1995	1996	1997	1998	1999	2000
Avstrija				88	68	84	81	94	78
Belgija + Luksemburg ⁱ	171	162	147	81	242	242	92	48	64
Danska	58	45	38	40	55	53	44	64	63
Finska				64	57	60	58	64	60
Francija	496	484	406	552	429	85	60	83	99
Grčija	49	51	27	26	59	65	61	76	62
Irska	40	39	23	35	35	38	37	36	38
Italija	503	469	419	489	456	416	367	382	426
Nemčija	1.356	1.186	1.128	1.186	1.138	1.040	911	864	1.009
Nizozemska	161	116	159	113	55	21	49	132	112
Portugalska	136	160	175	168	152	148	146	149	168
Španija	367	418	445	454	415	457	475	429	410
Švedska				147	136	141	156	171	173
Velika Britanija	540	558	560	612	668	632	751	721	741
EU skupaj	3.877	3.688	3.527	4.055	3.965	3.482	3.288	3.313	3.503

Opomba: ⁱ Za Luksemburg ne obstajajo posamični podatki, temveč le skupni z Belgijo.

ⁱⁱ Avstrija, Finska in Švedska do leta 1995 niso bile članice EU.

Vir: FAOSTAT Database, 2002.

Povprečna potrošnja banan na prebivalca v preučevanem obdobju v EU je 9,37 kg/prebivalca. Malce višja potrošnja banan na prebivalca je bila leta 1996, po tem letu pa je padla in ostala bolj ali manj konstantna.

Tabela 7: Potrošnja banan na prebivalca v državah EU v letih 1996 – 2000

Leto	1996	1997	1998	1999	2000
Potrošnja banan (v tisoč tonah)	3.965	3.482	3.288	3.313	3.503
Število prebivalstva (v tisoč)ⁱ	372.670	373.717	374.584	375.462	376.455
Potrošnja na prebivalca (v kg / preb.)	10,64	9,32	8,78	8,82	9,30

Opomba: ⁱ Število prebivalstva v EU je na dan 1.1., razen leta 2000 in 2001, ko je stanje na dan 1.10.

Vir: FAOSTAT Database, Eurostat, 2002.

2.4. TRŽNA UREDITEV ZA BANANE V EU

EU cilje CAP dosega preko različnih ukrepov, ki so zajeti v tržnih ureditvah in predpisih. Napisani so praktično za vse kmetijske pridelke z izjemo krompirja in dela krme za živino ter se glede na pomen posameznega pridelka med seboj razlikujejo po vsebini in intenzivnosti tržne zaštite. Sprejme jih svet kmetijskih ministrov in predstavljajo zakonsko podlago kmetijske politike (Furlan, 2001, str. 15). Skupne tržne ureditve predstavljajo zelo pomemben steber CAP, saj se za tržno cenovne podpore porabi velik del sredstev kmetijskega proračuna EU. Oblikovanje tržnih ureditev so v veliki meri zaznamovali konflikti nacionalnih interesov. Ti so namreč predstavljali precejšnjo oviro pri vzpostavitvi proste trgovine in proste konkurence na kmetijskem trgu.

EU se striktno drži tržne ureditve na področju banan ter ima tudi svojo vrsto politike do uvoza banan. Tako se je odločila ščititi domače pridelovalce banan ter s tem tudi celoten trg pred pridelovalci banan izven EU. Stroški te zaštite naj bi znašali skoraj 2 milijardi evrov letno. Zanimivo pa je, da je EU celotno breme stroškov te zaštite preložila na potrošnike. Tudi zato so se na trgu banan vseskozi pojavljali različni konflikti, bodisi znotraj EU ali pa na relaciji EU–ZDA oziroma EU–ostali pridelovalci. EU se je reševanja teh konfliktov lotevala pretežno s političnimi instrumenti, zato je pogosto prihajalo do pravih zmešnjav. Ta politika pa je tudi nazorno prikazala, kako lahko poskusi takšne vrste skalijo odnose znotraj EU ter tudi odnose z drugimi državami (Stegovec, 2000, str. 26).

Vendar pa so se kmalu po uveljavitvi prvotne politike EU, ki jo je ta uporabljala, da bi razrešila probleme v zvezi z bananami, začela pojavljati namigovanja, da ta ni v skladu s pravili WTO. Težava je bila namreč v tem, da posamezne države članice EU niso bile medsebojno enotne, kako naj pristopijo k reševanju težav z bananami. Vse so namreč zastopale neke parcialne interese in gledale, kako bodo iz trgovanja z bananami potegnile kar se da največ koristi in dobička. Tako sta Francija in Velika Britanija vztrajali, da bi EU izpolnjevala obveze, za katere se je obvezala z mednarodnimi sporazumi. Na drugi strani pa je Nemčija želela, da bi njeni potrošniki kupovali visoko kvalitetne banane in sicer po čim nižjih cenah.

Da bi EU uredila trg z bananami ter preprečila, da bi se cene banan na notranjem trgu nenehno dvigovale, se je sistematično lotila ureditve trga z bananami. V ta namen je sprejela vrsto predpisov, najpomembnejši je RISDB, ter začela natančno upoštevati in izvajati že podpisane mednarodne sporazume. Področje trgovine z bananami je za območje EU urejeno v številnih uredbah Evropskega sveta in Evropske komisije, ki pa so se skozi čas tudi precej pogosto spreminjale. Tematika je tako vsebinsko kot tudi pravno-tehnično obsežna in zahtevna.

2.4.1. MEDNARODNI SPORAZUMI O BANANAH

Mednarodni sporazumi so bili osnova za sprejem RISDB. Z njimi so se urejali odnosi EU s skupino ACP držav, del pa se je nanašal tudi na področje izvoza banan. To področje je bilo urejeno z Loméjsko konvencijo, s katero so se urejala tudi druga področja gospodarskega sodelovanja in Cotonouskim sporazum.

Loméjska konvencija je zagotavljala osnovni okvir za razvoj sodelovanja med EU in ACP državami od leta 1975 pa vse do leta 2000. Vključevala je pomoč in trgovinske določbe. Sporazum je bil večkrat dopolnjen, nazadnje leta 1989 (Lomé 4), veljavnost pa mu je dokončno potekla 29. februarja 2000. Ta sporazum je temeljil na tako imenovanem splošnem sistemu preferenc, ki je izvoznikom iz držav ACP dajal poseben in privilegiran dostop do trga EU na neregulirani osnovi.

Naslednik Loméjske konvencije, tako imenovani **Ekonomski partnerski dogovor** med EU in državami ACP, je zagotavljal ohranitev nereguliranih trgovinskih preferenc v korist ACP držav. V času sprejema je tudi predvideval posebno prehodno obdobje od leta 2000 do 2007. Države podpisnice tega dogovora pa so se zavezale, da bodo v tem obdobju nadaljevale pogajanja v smeri recipročne liberalizacije skoraj celotnega uvoza.

Cotonouski sporazum je po vsebini nadomestil Loméjsko konvencijo. Gre za sporazum med državami članicami EU in državami ACP in se nanaša predvsem na ukrepe za povečanje konkurenčnosti proizvajalcev iz ACP držav na področju izboljšanja pogojev pridelave banan, povečanja kvalitete z aktivnostmi na področjih raziskovanja, žetve, embaliranja in rokovanja ter povečanja konkurenčnosti na področjih transporta, shranjevanja, marketinga in trgovinske promocije. Sporazum predstavlja neko vrsto pomoči ACP državam, vendar pa se z njim ne ureja režima uvoza banan v EU. Cotonouski sporazum naj bi po dosedanjih predvidevanjih veljal do 31. decembra 2007.

2.4.2. REŽIM UVOZA, PRODAJE IN DISTRIBUCIJE BANAN

RISDB je bil uveden leta 1993 v okviru skupnega tržnega reda EU na področju banan. Od svojega nastanka se je pogosto spreminjal, tudi zaradi sporov znotraj Splošnega sporazuma o carinah in trgovini (GATT) in kasneje WTO, ki so nazadnje prerasli celo v trgovinsko vojno med EU in ZDA.

RISDB je bil že pred sporom v okviru GATT in WTO dolgo časa posebno zahtevno področje in predmet razhajanj med državami članicami EU. Zgodovinsko zanimivo je dejstvo, da je bil

zaradi razlik v pogledih glede tržnega reda na področju banan med posameznimi državami članicami, posebno Francijo in Nemčijo, skoraj odložen sprejem Rimskega sporazuma leta 1957. Takoj po drugi svetovni vojni je namreč Nemčija odpravila vse uvozne carine in omejitve glede uvoza banan, ki jih je v večini uvažala iz Južne in Srednje Amerike. Rešitev so nato našli v posebnem dodatku (Protokol o bananah), ki je Nemčiji še naprej omogočal uvoz banan iz držav tako imenovanega dolarskega področja brez uvoznih dajatev, medtem ko so ostale države članice EU uvedle na te banane 20 % carino (Cadot, Webber, 2001, str. 23). Ta je bila pred uveljavitvijo RISDB tako v veljavi v državah Beneluksa, na Irskem in Danskem, za uvoz banan v Nemčijo pa ni bilo treba plačevati carinskih dajatev, ne glede na poreklo banan. Banane iz APC držav so se lahko uvažale v države članice EU brez uvoznih dajatev na podlagi 168. člena Loméjskega sporazuma, kar je bilo skladno s pravili GATT. Francija, Velika Britanija in Španija so imele zelo zaprte nacionalne trge. Tako so skoraj vse banane na španskem trgu izvirale s Kanarskih otokov, več kot polovica banan na francoskem trgu pa je bila s karibskega področja in prekomorskih ozemelj (Martinique in Guadeloupe) ter skoraj vse ostale le iz dveh afriških držav (Slonokoščene obale in Kameruna). Približno tri četrtine banan na trgu Velike Britanije je bilo s Karibov, od tega več kot polovica z otokov Državna skupnost Dominike, Sveta Lucija ter Sveti Vincent in Grenadini (Cadot, Webber, 2001, str. 7).

Ustanovitev enotnega notranjega trga leta 1986 je obvezala države članice EU k uvedbi enotnega trga za vse blago. To je pomenilo obvezno integracijo različnih nacionalnih sporazumov, ki so še vedno obstajali za posamezne dobrine. Neupoštevanje oziroma neizvrševanje enotnega notranjega trga bi v primeru banan pomenilo, da bi se te v celoti uvažale le v Nemčijo, ki je imela najbolj liberalen uvozni režim, ter bi se potem od tam prodajale v druge države članice EU. Uvedba takšnega enotnega in odprtega trga banan bi zelo verjetno uničila pridelavo banan na ozemljih držav članic EU. Ta področja (med njimi so tudi prekomorska) pa so, podobno kot tudi nekatere države izvoznice iz skupine ACP držav, življenjsko odvisna od pridelave in izvoza banan, ki lahko predstavlja pomemben, včasih celo polovičen delež v bruto domačem proizvodu posameznih držav. Po petletnih napornih pogajanjih je skupni trg za banane stopil v veljavo 1. julija 1993, ko je bila sprejeta uredba Sveta EU 404/93 o skupnem trgu banan. EU je z njim sprejela RISDB, ki je bil tudi eden do sedaj najbolj spornih tržnih redov, tako znotraj EU kot tudi v svetovnem merilu. Z njegovo uvedbo je EU poskušala rešiti dvojno trgovinsko dilemo. Navznoter s harmonizacijo različnih bilateralnih trgovinskih sporazumov za uvoz banan, navzven pa z uravnoteženjem med GATT sporazumom in Loméjskim sporazumom.

Enotni RISDB na nivoju EU pomeni, da morajo morebitne mednarodne pogodbe, ki se nanašajo na uvoz banan, zaradi načela enotnega trga veljati za celotno področje EU. Vendar pa je RISDB tako podrobno urejen z notranjo zakonodajo EU, da od leta 1993 ni veliko možnosti, da bi se lahko področje uvoza banan v EU ali posamezne države članice posebej urejalo tudi v mednarodnih pogodbah s tretjimi državami.

RISDB naj bi upošteval naslednje elemente (Council Regulation (EC) No 2587/2001 amending Regulation (EEC) No 404/93 on the common organization of the market in bananas (Official Journal L 345, 29.12.2001)):

- položaj proizvajalcev znotraj držav članic EU (pridelava banan je v teh državah najdražja),
- položaj proizvajalcev iz ACP držav (pridelava teh banan je cenejša od pridelave v EU, a dražja od pridelave v Južni Ameriki), ki so manj razvite države in nekdanje kolonije s posebnimi odnosi s posameznimi članicami EU,
- trgovce s področja EU in njihov dostop do trga EU,
- potrošnike znotraj EU, ki naj bi banane kupovali čim ceneje,
- ponudbo banan na svetovnem na trgu, ki je dolgoročno gledano večja od povpraševanja,
- ureditev svetovne trgovine, ki naj bi šla skladno z GATT in kasneje z WTO v smer liberalizacije in odpiranja posameznih trgov.

Vendar pa je formiranje količinsko omejevanega trga s kombinacijo carin, kvot in subvencij kot bistvo sprejetega RISDB v praksi povzročilo ravno nasprotno, da so bile cene banan v EU višje kot drugod na svetu. Tako imajo mednarodni trgovci interes prodati čim več banan na EU tržišču, ker ta cena pomeni neko vrsto rente tistim trgovcem, ki uspejo dobiti uvozna dovoljenja. Vrednost teh dovoljenj je v razliki med svetovno ceno banan in ceno na trgu EU. Svetovna banka ocenjuje, da znaša vrednost te rente okoli 2 milijardi evrov letno (Cadot, Webber, 2001, str. 35).

Iskanje rešitev, ki bi v zadostni meri lahko zadovoljile vse te različne cilje in interese posameznih skupin udeležencev, je bilo zelo težavna in dolgotrajna naloga. Zato se je RISDB od leta 1993 večkrat spreminjal. Vzrok tem spremembam ni bila le »vezana trgovina« pri nastajanju RISDB. Takrat sta si namreč nasproti stali tako imenovana liberalistična skupina držav in mediteranska (protekcioniistična) skupina držav, ki sta se ji iz posebnih interesov pridružili tudi Velika Britanija in Irska. Po sprejemu uredbe je nekako prevladalo stališče, ki so ga zagovarjale mediteranske države. Te so bile uspešnejše pri predstavljanju svojih interesov ter tudi dejstva, da so bile "izgube" liberalističnih držav pri bananah pokrite z "dobički" na drugih področjih kmetijske politike. Dodatno pa so k spremembam RISDB pripomogli tudi njegova zapletenost, zahteve trgovinskih partnerjev (pridelovalcev in trgovcev) ter spori v okviru WTO, pri čemer je bil v zadnjem obdobju odločilen pritisk ZDA.

Sicer pa je sama uredba Sveta EU 404/93, ki opredeljuje prvotni RISDB obširna in kompleksna. Vsebuje vrsto zavezujočih elementov, ki jih morajo spoštovati vsi tržni subjekti, ki se ukvarjajo s trgovino z bananami. Tako prvi člen te uredbe določa, za katere proizvode iz banan velja, ter dodaja, da tržno leto traja od 1.1. do 31.12. V drugem do petem členu je predpisano, da mora Komisija določiti standarde kvalitete za banane, ki se sveže prodajajo. Sprejem standardov za proizvode iz banan (to so npr. sok, moka, groba moka in prašek) je opsijski. Države članice pa morajo s kontrolnimi organi zagotavljati, da se ta pravila

spoštujejo. To področje je bilo kasneje podrobneje urejeno v uredbi Komisije o standardih kakovosti banan 2257/94. V Aneksu 1 so bili predpisani standardi kvalitete banan, ki veljajo od 1.1.1995. Določene so minimalne zahteve glede kakovosti banan, njihova klasifikacija v tri kakovostne razrede (ekstra razred, prvi razred in drugi razred), zahteve glede njihove velikosti (minimalna dolžina in debelina), načina rezanja, embaliranja in označevanja.

V drugem poglavju uredbe so določeni pogoji za pridobitev statusa organizacije pridelovalke (velikost poslovanja, kakovost in tehnična usposobljenost) ter določbe o združenjih pridelovalcev, ki so z območja EU. Podpora za ustanavljanje organizacije pridelovalcev, ki jih priznavajo države članice in promovirajo pridelavo ter trženje banan, je zagotovljena za obdobje petih let. Združenja pridelovalcev, ki vključujejo pridelovalce in trgovce, lahko izvajajo ukrepe skupnega interesa, vključno z aplikativnimi raziskavami, izobraževanjem pridelovalcev in pripravo operativnih programov. Pravila, ki jih sprejmejo te organizacije, so lahko veljavna tudi za pridelovalke, ki niso članice združenj, pod pogojem, da ta pravila upoštevajo zakonodajo EU s področja varstva konkurence.

Na področju državnih pomoči so v uredbi predvidene kompenzacije za proizvajalce banan iz EU za skupno količino 854.000 ton, ki je v sami uredbi tudi teritorialno razdeljena (glej poglavje 2.1.). EU se je namreč odločila, da bo naredila vse, da bi domači pridelovalci banan lahko prodali svoj pridelek na domačem trgu in zanj prejeli dohodek v skladu s stroški pridelave. Do državne pomoči oziroma nadomestila za pokrivanje izpada dohodka zaradi uvedbe novega sistema so tako upravičeni pridelovalci banan znotraj EU takrat, ko so cene banan na trgu nižje od stroškov pridelave. V 12. členu uredbe je predpisana metodologija izračuna višine pomoči, njena konkretna višina pa se na podlagi metodologije določa vsako leto s posebno uredbo Komisije.

Ker so v EU določena zelo majhna območja, kjer so pogoji za pridelovanje banan posebej neprimerni, bolj pa so primerni za druge pridelke, EU na teh območjih spodbuja dokončno prenehanje pridelovanja banan. Enkratno premijo tako dobijo tisti pridelovalci, ki opustijo pridelavo banan, in sicer v višini 1000 € na hektar opuščenih površin. Te morajo biti opuščene vsaj za obdobje 20 let, površine pa morajo biti večje od 0,2 hektara. Ta ukrep je vključeval uničenje nasadov in se je dejansko v praksi uporabljal le v letih 1993 in 1994.

Za uvoz banan v EU je potrebno pridobiti uvozno dovoljenje, ki ga izda država članica. To dovoljenje je veljavno za celotno območje EU. Na osnovi ločenega izračuna za vsako od kategorij trgovcev dobi vsak trgovec uvozno dovoljenje na podlagi povprečne količine banan, ki jih je prodal v zadnjih treh letih, za katere so podatki dostopni. Ker licenc ni nikoli dovolj in jih tudi primanjkuje, se ne zgodi redko, da uvozniki z njimi tudi trgujejo. Tako lahko licenca doseže ceno 7-8 USD/karton banan. Celotni obseg trgovanja z licencami pa se ocenjuje na preko 1 milijarde USD letno. Vendar pa je pri tem prihajalo tudi do zlorab. Komisija je tako v poročilu za leto 2000 zapisala, da so v južni Italiji pri uvozu banan iz Ekvadorja našli 101 ponarejeno dovoljenje. V obdobju od marca 1988 do junija 2000 pa je

bilo, po podatkih Komisije, mimo določb RISDB na območje EU uvoženo 160.000 ton banan.

RISDB tudi opredeljuje, da so si države članice EU in Komisija dolžne posredovati informacije, ki so potrebne za implementacijo te uredbe. Pri njeni uporabi Komisiji pomaga upravni odbor za banane (Management Committee for Bananas), ki ga sestavljajo predstavniki držav članic, predseduje pa mu predstavnik Komisije, ki nima pravice glasovanja.

Od svoje uveljavitve je bil RISDB predmet stalnih pritožb. Očitana mu je bila diskriminatornost do proizvajalcev banan, ki niso bili iz EU ali ACP območja ter prav tako do družb, ki niso dobavljale banan s teh področij. Glavni razlogi, zaradi katerih je kasneje tudi prišlo do njegove spremembe, so bili:

- a) Banane iz ACP držav se lahko uvažajo brez carine. Tako je bila v času veljavnosti Loméjskega sporazuma določena kvota za uvoz ACP banan v višini 857.700 ton, kar je bilo več, kot je EU pred letom 1993 dejansko letno uvozila iz teh držav.
- b) Pridelovalci banan v EU so dobili neposredne subvencije za banane do kvote 854.000 ton, kar je bilo več, kot se je pred letom 1993 dejansko potrošilo banan s poreklom iz EU. EU je namreč upoštevala dejstvo, da banane na pridelovalnih območjih EU ne dosegajo določene minimalne dolžine, saj so pridelovalni pogoji na teh območjih zaradi podnebnih dejavnikov težki. Zato se takšne banane na trgu prodajajo kot banane drugega kakovostnega razreda. Subvencije je EU namenjala pridelovalcem banan kot nadomestilo za izpad dohodka. To pa je pomenilo tudi spodbudo pridelovalcem, da se še naprej ukvarjajo s pridelavo banan.
- c) 30 % dovoljenj za uvoz dolarških banan v EU je prešlo na družbe, ki so trgovale tradicionalno z EU in ACP bananami, kar je pomenilo, da so te družbe s spremembo režima pridobile največ.

Zaradi RISDB je prišlo do številnih sporov. Začelo se je na nacionalnem nivoju (pred nemškim vrhovnim sodiščem), nadaljevalo na evropskem (pred Evropskim sodiščem) in končalo na svetovnem nivoju. V okviru GATT so se na delovanje tega režima najprej pritožile Kolumbija, Kostarika, Gvatemala in Nikaragva. Prvi so bili namreč zaradi izvajanja RISDB in odziva velikih svetovnih družb na udaru mali proizvajalci. V Hondurasu je tako zaradi zmanjšanega odkupa prišlo do velikih socialnih problemov. Politika multinacionalk je namreč zanemarjala tako socialne kot tudi okoljevarstvene vidike pridelave banan. Zato se je v svetu uveljavilo gibanje »za pošteno trgovino z bananami«, katerega cilj je povečanje deleža prihodkov in nenazadnje tudi dobička pridelovalcev v primerjavi s trgovci. V dveh postopkih leta 1993 in 1994 je bilo tako ugotovljeno, da je RISDB v nasprotju s pravili GATT, vendar je EU to ugotovitev ignorirala. V letu 1996 so ZDA, Gvatemala, Honduras,

Mehika in Ekvador pred WTO sprožile nov postopek proti EU, ki je takrat razsodila v korist navedenih držav. Leta 1998 pa je EU sprejela spremenjeno uredbo, ki je uveljavila spremembe pri posameznih kvotah. Tako so štiri države, stalne dobaviteljice in velike izvoznice v EU, dobile kvoti A in B (Ekvador 26,17 %, Kostarika 25,61 %, Kolumbija 23,03 % in Panama 15,76 %). Te so temeljile na podlagi obdobja 1994–1996. Kvote, ki so bile predhodno razdeljene po posameznih ACP državah, pa so bile opuščene. Poenostavljen je bil tudi zapleten sistem uvoznih dovoljenj in sicer z zmanjšanjem vrst tržnih operaterjev. EU je tako prišla le na dve vrsti (tradicionalni in novi operaterji) ter bila prepričana, da je spremenila RISDB tako, da je skladen z pravili WTO.

S tem pa se še vedno niso strinjale ZDA (država je branila interese svoje družbe Chiquita Brands International), ki so leta 1999 ponovno dobile postopek pred WTO. Ta je presodila, da nedavno spremenjeni RISDB še vedno ni popolnoma v skladu z njenimi pravili. Sporno naj bi bilo predvsem to, da je EU kvoti A in B razdelila na podlagi referenčnega obdobja 1994–1996, kar naj bi zgolj povečalo neskladje s pravili WTO. Kršitev pravil naj bi bila tudi odločitev Komisije, da posebne kvote nameni državam ACP. Izračuni so tako pokazali, da naj bi RISDB letno povzročil 191,4 milijonov dolarjev škode interesom Združenih držav Amerike na področju trgovine z bananami.

EU je popustila in ponovno uzakonila spremembo RISDB. Tako je bil RISDB, ki je bil uveljavljen leta 1993, postopoma mnogokrat spremenjen. EU pa je tudi določila, da bo najkasneje 1. januarja 2006 stopila v veljavo skupna carina za te proizvode po postopku iz XXVI. člena GATT.

3. TRG Z BANANAMI V SLOVENIJI

3.1. PONUDBA (UVOZ) BANAN

V Republiki Sloveniji ni pridelave banan, saj za to ne obstajajo potrebni naravni pogoji. Celotna količina, ki pride na trg, in jo potrošimo, je torej uvožena. Uvoz banan predstavlja okoli 2 % celotnega uvoza kmetijskih in živilskih proizvodov. Povprečna potrošnja svežih banan v letu 2001 pa je znašala 13,27 kg/prebivalca.

Neto uvoz banan v Slovenijo je konstanten in se vseskozi giblje med 24,6 tisoč ton 29,5 tisoč ton. Tako v referenčnem obdobju (1996–2001) Ekvador, Kolumbija in Kostarika ostajajo glavne trgovinske partnerice Slovenije na področju banan. Poleg njih pa Slovenija uvaža manjše količine banan še iz drugih držav.

Tabela 8: Uvoz in izvoz banan v Sloveniji v obdobju 1996-2001

Leto	Uvoz in izvoz (v tonah)			Uvoz in izvoz (v 1000 USD)			Uvoz in izvoz (v 1000 SIT)		
	Uvoz	Izvoz ⁱ	Neto uvoz	Uvoz	Izvoz ⁱ	Neto uvoz	Uvoz	Izvoz ⁱ	Neto uvoz
1996	29.621	196	29.425	15.367	122	15.245	2.080.146	16.514	2.063.632
1997	30.285	835	29.450	14.772	448	14.324	2.358.930	71.541	2.287.389
1998	25.353	681	24.672	13.319	345	12.974	2.212.747	57.316	2.155.431
1999	28.691	179	28.512	11.940	63	11.877	2.170.339	11.452	2.158.887
2000	26.672	1.198	25.474	9.841	332	9.509	2.191.418	73.931	2.117.487
2001	26.658	204	26.454	11.487	89	11.398	2.788.455	21.605	2.766.850

Opomba: ⁱ V tem primeru je izvoz mišljen kot reexport.

Vir: Interni podatki Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije, 2002.

V letu 2001 je bilo v Sloveniji deset uvoznikov banan, od tega devet družb z omejeno odgovornostjo in ena delniška družba. Iz tabele 9 je razvidno, da sta bila v Sloveniji v tem obdobju dva velika uvoznika banan, ki sta dosegla 68 % celotnega uvoza banan. Poleg njiju pa je bilo na trgu prisotnih še osem podjetij, ki so si delila 32 % delež slovenskega uvoza banan.

Tabela 9: Realizacija uvoza banan slovenskih uvoznikov v letu 2001 (v tonah)

Realizacija uvoza (v tonah)	Število podjetij
0 – 1000	5
1001 – 3000	3
3001 – 8000	0
8001 – 12000	2

Vir: Interni podatki Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije, 2002.

Slovenija banan ne prideluje, torej so bile banane, ki so bile v letih 1996–2001 izvožene, predhodno uvožene v Slovenijo. Izvožene banane so bile tako najprej uvožene po postopku rednega uvoza in nato po carinskem postopku za izvoz ponovno izvožene iz Slovenije. Od tega je bilo po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije največ banan iz Slovenije nadalje izvoženih v Bosno in Hercegovino ter Hrvaško. Eden od razlogov za ponovni izvoz je ta, da imajo slovenska podjetja, ki se ukvarjajo z uvozom, distribucijo, predvsem pa trgovino z bananami, svoje poslovne povezave ali celo izpostave in podružnice tudi v državah bivše Jugoslavije.

Tabela 10: Uvoz banan v Slovenijo po državah izvora v obdobju 1996 – 2001 (v tonah)

DRŽAVA IZVOZNICA	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Države nečlanice ACP						
Ekvador	26.543	25.024	15.226	19.295	15.221	17.687
Honduras	75	0	21	0	0	0
Kolumbija	2.123	3.436	1.081	3.316	8.396	6.687
Kostarika	478	1.479	2.172	4.376	1.928	2.056
Mehika	0	7	0	63	0	0
Nikaragva	0	18	0	0	42	0
Panama	48	21	579	152	88	38
Druge države nečlanice ACP	259	160	301	376	354	89
Skupaj nečlanice ACP	29.526	30.145	19.380	27.578	26.029	26.557
Države članice ACP						
Dominikanska republika	95	11	167	0	25	0
Gana	0	0	0	0	20	0
Kamerun	0	129	5.806	1.113	598	101
Madagaskar	0	0	0	0	0	9
Skupaj članice ACP	95	140	5.973	1.113	643	101
SKUPAJ	29.621	30.285	25.353	28.691	26.672	26.658

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; interni podatki Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije, 2002.

Iz tabele 10 je razvidno, da je slovenski uvoz banan skoncentriran. Tako so glavne države iz katerih Slovenija uvaža banane Ekvador (66 % celotne vrednosti uvoza banan), Kolumbija (25 %) in Kostarika (8 %). Poleg njih sicer slovenski uvozniki uvažajo manjše količine banan še iz drugih držav, vendar ta uvoz ne predstavlja pomembnejšega deleža v celotnem slovenskem uvozu banan.

Za referenčni podatek uvoza in izvoza banan je v diplomskem delu obdobje 1996–2001, čeprav obstajajo statistični podatki tudi že za pretekla leta. Vendar pa smo v Sloveniji šele z letom 1996, ko sta v veljavo stopila nov Carinski zakon (Uradni list RS, št. 1/1995, 28/1995, 32/1999, 40/1999, 62/2001) in Zakon o carinski tarifi (Uradni list RS, št. 66/2000), začeli ločevati sveže in suhe banane. Do tega leta je statistika pod pojmom banane zajemala banane in rajske smokve, sveže ali suhe, ter ni razpolagala posebej s podatki o uvozu svežih banan. Šele z letom 1996 pa je torej slovenska carinska tarifa začela ločevati sveže in suhe banane⁴.

Slovenija nima posebne tržne ureditve za banane. Zunanjetrgovinska ureditev velja v Sloveniji enako za banane kot za druge kmetijske in živilske proizvode. Pri uvozu banan je veljavna carinska stopnja ad valorem v višini 2 %. Pri uvozu banan v Slovenijo se ne uporabljajo uvozne licence niti ni možna uporaba kakšnega drugega zaščitnega ukrepa, pri

⁴ V tem diplomskem delu so obravnavane sveže banane, ki imajo carinsko označbo 080300190 in je enaka kot v EU.

izvozu pa se tudi ne uporabljajo izvozne spodbude. V okviru sporazuma CEFTA in bilateralnega sporazuma z Estonijo velja preferencialna stopnja »prosto«, količinskih omejitev pri uvozu ni.

Kakovost banan je v Republiki Sloveniji urejena z Zakonom o tehničnih zahtevah za proizvode in o ugotavljanje skladnosti (Uradni list RS, št. 59/99), z Zakonom o kontroli kakovosti kmetijskih in živilskih proizvodov v zunanjetrgovinskem prometu (Uradni list SFRJ, št. 28/75, 70/78, 54/86, 30/91) ter Pravilnikom o kakovosti svežega sadja, vrtnin in gob (Uradni list SFRJ, št. 29/79, 53/87). Ti zakonski in podzakonski akti pa niso usklajeni s pravnim redom Evropske unije, zato bo potrebno zakonodajo na tem področju čim hitreje prilagoditi. Na podlagi Zakona o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 54/2000) bo tako še v letu 2003 sprejet Pravilnik o kakovosti banan. Naloge s tega področja bo izvajala Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja, ki se bo z izvajanjem nalog iz tržnih redov usposobila do te mere, da bo do vstopa v EU pripravljena in usposobljena za prevzem tovrstnih nalog. Tako bo spremljala podatke o cenah banan na trgu ter podatke o potrošnji in trgovini, upravljala bo z uvoznimi licencami, vodila proces registracije uvoznikov in seznam uvoznikov.

Nadzor nad kakovostjo banan se pri nas izvaja dvotirno. Tako na notranjem trgu kot tudi pri uvozu in izvozu ga izvaja Inšpektorat za kontrolo kakovosti kmetijskih izdelkov, ki je organ v sestavi Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano.

3.2. POTROŠNJA BANAN

Iz tabele 11 je razvidno, da potrošnja banan v Sloveniji ni podvržena posebnim nihanjem ter se tako v proučevanem obdobju pojavljajo le minimalna odstopanja. Tako lahko ugotovimo malo manjšo potrošnjo na prebivalca v letih 1998, 2000 in 2001, ki pa je posledica manjšega padca pri uvozu banan v Slovenijo. Ta se navadno zmanjša takrat, ko cene banan na trgu porastejo do take mere, da začnejo potrošniki zamenjevati banane z drugim (cenejšim) sadjem (glej sliko 6, str. 34). Vendar pa ta razlika ni tako velika, zato lahko splošno rečemo, da je trend potrošnje konstanten.

Tabela 11: Potrošnja banan na prebivalca v Sloveniji v letih 1996 – 2001

Leto	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Potrošnja banan (v tonah)	29.425	29.450	24.672	28.512	25.474	26.454
Število prebivalstvaⁱ	1.986.989	1.984.923	1.978.334	1.987.755	1.990.094	1.994.026
Potrošnja na prebivalca (v kg / preb.)	14,81	14,84	12,47	14,34	12,80	13,27

Opomba: ⁱ Število prebivalstva v Sloveniji je na dan 31.12.

Vir: Statistični urad Republike Slovenije; interni podatki Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije, 2002.

Sicer pa je potrošnja banan na prebivalca v Sloveniji višja kot v državah Evropske unije. Po podatkih Statističnega urada Republike Slovenije je potrošnja banan začela naraščati po letu 1990, ko govorimo o nastanku socialno-tržnega gospodarstva v Sloveniji, o demokratizaciji in nastanku samostojne države. Znano je, da v preteklem času, ko je bila Slovenija še del Jugoslavije in del tako imenovanega planskega gospodarstva, banan in drugega tropskega sadja ni bilo na pretek. Prevladovalo je pomanjkanje tega sadja, če pa se je v trgovinah že pojavilo, je bilo predrago za povprečnega potrošnika. To obdobje bi lahko označili kot uvozno-nadomestno gospodarstvo, kjer se je večino dobrin pridelovalo in proizvajalo doma, čeprav država pri tem nikakor ni bila konkurenčna. Zato bi lahko o ustalitvi trga govorili od leta 1990 naprej, ko je tudi slovenski trg postal bolj odprt.

4. VSTOP SLOVENIJE V EU

S 1.5.2004, ko bo Slovenija postala polnopravna članica EU in bo tako postala tudi del skupnega trga, bodo zanjo znotraj EU veljale štiri svoboščine: prost pretok blaga, prost pretok storitev, prost pretok kapitala in prost pretok ljudi⁵. Skupni trg bi lahko pojasnili kot stopnjo gospodarske integracije, ki želi odstraniti vse ovire v trgovanju med državami članicami z namenom združitve nacionalnih trgov v enotni trg, ki ustvarja pogoje za čim večje približevanje pravemu notranjemu trgu. Enotni trg je nadaljevanje skupnega trga, notranji trg pa je zaključek tega procesa.

⁵ Pri tej svoboščini so si nekatere države članice EU v procesu pogajanj uspele izboriti prehodna obdobja ter so tako začasno zaščitile svoj trg delovne sile pred morebitnim vdorom poceni delovne sile z Vzhodne Evrope.

Prost pretok blaga, v našem primeru to velja tudi za trgovino z bananami znotraj EU, pomeni odpravo vseh fizičnih, tehničnih in davčnih ovir na področju notranjega trga. Pogoj za to je bila ustanovitev carinske unije, s katero so bile ukinjene carinske dajatve in druge količinske omejitve med državami članicami. Vendar pa so se morale države članice EU dodatno sporazumeti še o nacionalnih zahtevah oziroma tehničnih predpisih, s katerimi je bil olajšan prost pretok blaga. Tako so države članice morale prilagoditi svojo nacionalno zakonodajo smernicam, predpisom in direktivam EU, katere največji del se nanaša na proizvodnjo in trženje blaga. EU je namreč uveljavila stroge zahteve glede preizkušanja in potrjevanja blaga ter ukrepe za tržni nadzor (Notranji trg Evropske unije ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija, 2000, str. 4).

Slovenija je pogajanja za vstop v EU zaključila na vrhu voditeljev držav v Kopenhavnu na Danskem (12.12.2002). Pogajanja Slovenije na področju kmetijstva so bila najdaljša in najobsežnejša od vseh pogajanj na 31 pogajalskih področjih z EU. Trajala so od junija 1998 do decembra 2002. Začela so se z eno leto trajajočim pregledom usklajenosti slovenskega pravnega reda s pravnim redom EU, nadaljevala pa s pripravo pogajalskega izhodišča, ki ga je Slovenija oddala decembra 1999, in trinajstih dodatnih pojasnil k pogajalskemu izhodišču. Skupaj to pomeni okoli 500 strani usklajenih gradiv. EU je v tem času pripravila pet pogajalskih dokumentov, t.i. skupnih stališč EU. Poleg priprave gradiv je v tem času potekalo okoli 60 tehničnih sestankov s predstavniki Evropske komisije v Bruslju, v pogajalski proces pa je bilo vključenih približno 150 ljudi, od tega približno 30 ljudi skozi celotno obdobje. Za pogajanja na področju kmetijstva je vladalo tudi največje zanimanje in pritisk nevladnih organizacij. Splošna ocena je, da je Slovenija pogajanja zaključila uspešno, to pa še prav posebno velja za področje kmetijstva. Zadnji korak pred samo vključitvijo bo storjen 16. aprila letos, ko bo predsednik Vlade Republike Slovenije v Atenah podpisal pristopno pogodbo.

4.1. POSLEDICE VSTOPA ZA SLOVENSKI TRG BANAN

Ker v Sloveniji pridelave banan ni, smo vezani zgolj na uvoz banan, tako da se banane kupujejo neposredno od pridelovalcev oziroma multinacionalnih družb. V Sloveniji ni v veljavi nikakršna posebna zakonodaja, ki bi opredeljevala uvoz banan. Zato trgovina z bananami v primerjavi z EU uživa večjo stopnjo liberalizacije, prav tako pa ne obstajajo nikakršne kvote. To za uvoznike dejansko pomeni, da lahko sami odločajo koliko in od kje bodo uvozili. Medtem ko so s količino tržno omejeni, saj se morajo prilagajati povpraševanju, pa imajo pri poreklu banan popolnoma proste roke. Lahko se namreč odločijo, da bodo uvažali iz EU (kar se zaradi visoke cene banan ne bi izplačalo), iz ACP držav ali pa iz tretjih držav. Glede na tržno orientiranost slovenskih uvoznikov se navadno odločajo na podlagi cene in kvalitete. Cena pa je tudi tista, ki določa, koliko banan bodo

uvozili, saj taista cena vpliva tudi na tržno povpraševanje po bananah. Slovenija je tako z bananami dobro oskrbljena, slovenski potrošniki pa jih kupujejo po precej nižji ceni kot v EU.

Tabela 12: Primerjava povprečnih uvoznih cen banan v Sloveniji s cenami v EU in ZDA (1998-2000)

Država	Cena v letu 1998 v USD / tonno	Cena v letu 1999 v USD / tonno	Cena v letu 2000 v USD / tonno
Slovenija	525	416	421
EU	1.005	850	903
ZDA	489	374	530

Vir: Stegovec, 2000, str. 22, 58, 59.

Cene banan so v Sloveniji precej nižje kot v EU ter nekoliko višje kot v ZDA. Glavni razlog za veliko razliko v ceni banan med Slovenijo in EU (ta je višja za približno 100 %) je RISDB, ki ga je EU uvedla leta 1993. Poglavitni razlog za (sicer majhno) razliko v ceni med Slovenijo in ZDA pa so transportni stroški, ki so do ZDA seveda nižji kot do Slovenije. Na razmerje cen med Slovenijo in ZDA v letu 2000 so vplivali tudi še drugi dejavniki, predvsem pojav orkana Mitch v nekaterih državah izvoznicah, ki so glavni trgovinski partner ZDA, kar je povzročilo manjši izvoz in posledično višje cene banan.

Razlog za višjo ceno banan na trgih EU je RISDB, ki omejuje uvoz banan v EU. Notranja zakonodaja tako določa letne kvote za uvoz banan. Uvozniki, ki morajo imeti za svojo dejavnost posebne licence, se za razliko od Slovenije lahko odločajo za uvoz banan iz določenih držav le znotraj kvot, ki jih je določila EU. S tem je, kot je bilo že omenjeno v predhodnih poglavjih, EU zaščitila določene države pridelovalke banan, ki so bile v preteklosti tudi kolonije v oblasti nekaterih držav članic. Odvisno od porekla banan oziroma države izvoznice, uvozniki v EU plačajo ali pa so oproščeni plačila carine za uvoz banan. Če ta sistem primerjamo s slovenskim, bi z lahkoto rekli, da je evropski veliko bolj protekcionističen in usmerjan s strani EU.

Dejanski vstop Slovenije v EU pomeni, da bo Slovenija v popolnosti sprejela CAP. To pomeni dve vrsti prilagajanja: prilagoditev pravnega reda z institucionalno usposobitvijo, ki jo zahteva skupni trg, ter ekonomsko prilagajanje, ki pomeni prilagoditev na nove tržne razmere. Slovenija je v pogajanjih sprejela skupno tržno ureditev za banane in na tem področju ni zahtevala prehodnih obdobj ali izjem. To pomeni, da se bo po vstopu v EU ureditev trga z bananami v Sloveniji korenito spremenila, saj bomo namreč postali del notranjega trga EU. Tako bomo morali sprejeti tudi celotno zakonodajo EU s področja

RISDB ter v skladu s tem prevzeti režim kvot in licenc za banane, kot je to že sedaj v veljavi v EU. Vendar pa to ne pomeni samo harmonizacije, sprejema in izvajanja evropske zakonodaje, temveč posledično tudi vrsto sprememb na slovenskem trgu banan.

4.1.1. POSLEDICE ZA UVOZNIKE

Z vstopom v EU se bo še največ spremenilo za slovenske uvoznike, saj uvoz banan ne bo več tako preprost kot do sedaj. Uvozniki bodo morali namreč spoštovati RISDB, kar pomeni tudi uvozne kvote, ki jih letno določi EU ter v skladu s tem plačevati tudi predpisane carinske dajatve. Za pričakovati je sicer, da se bodo zaradi širitve EU z desetimi novimi članicami kvote za banane ustrezno povečale, saj dosedanje kvote ne bodo dovolj velike in primerne za vseh 25 članic EU. Temu primerno se bo zato morala spremeniti tudi zakonodaja.

Uvozniki bodo morali pridobiti posebne, v EU predpisane uvozne licence. Le z njimi bo namreč možen uvoz banan v katerokoli članico EU. Licenco bodo uvozniki pridobili v lastni državi, veljala pa bo na celotnem območju EU. Za pridobitev licence bodo morali pristojnemu organu v državi članici (v Sloveniji bo to Agencija Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja) predložiti prošnjo s količino banan, ki jo nameravajo uvoziti. Poleg pa bodo morali dostaviti tudi dokumente, ki dokazujejo količino uvoženih banan v preteklem obdobju. Na podlagi tega pogoja je že sedaj jasno, da bo licenco nemogoče ali pa zelo težko dobiti, če se tržni subjekt do takrat ne bo ukvarjal z uvozom banan. Tako namreč ne bo izpolnil pogoja, da mora ob prošnji za pridobitev licence priložiti tudi poročilo o uvozu in prodaji banan v preteklem obdobju.

Že danes, torej še pred pristopom, mora zato Slovenija poseben poudarek nameniti uvoznikom ter jih preko pristojnih institucij identificirati in pripraviti seznam dokumentov, ki jih bodo uvozniki potrebovali za dokazilo o dejanskem uvozu. Vrsto teh dokumentov namreč določijo države članice same. Ker pa Slovenija na tem področju še nima dovolj izkušenj, bo Evropska komisija organizirala multilateralni sestanek med Komisijo in državami pristopnicami, na katerem bo pristojne osebe, ki bodo znotraj posameznih držav skrbele za upravljanje z uvoznim režimom za banane, seznanila z vsemi podrobnostmi. Sledili bodo trilateralni sestanki med Komisijo, državo pristopnico in eno državo članico. To bodo sestanki na ravni ekspertov, prisotnost držav članic pa bo služila predstavitvi dejanskih izkušenj in tehničnih podrobnosti, ki jih v posameznih primerih države članice poznajo mnogo bolj podrobno kot Komisija.

Ker bo z vstopom v EU in sprejemom RISDB Slovenija postala del notranjega trga, kjer ne bo več meja, bodo v Slovenijo prišli tudi drugi uvozniki z licencami, ki so do sedaj delovali v drugih državah. Ti bodo zaradi ustaljenih poslovnih povezav z dobavitelji banan, tržne

prakse, poznavanja pravnega reda na področju banan, predvsem pa velike količine banan, ki jo prodajo po celotnem evropskem trgu, lažje konkurirali s ceno in tako prodajali banane po nižji ceni kot slovenski uvozniki ter jih tako morebiti celo izrinili s slovenskega trga. V takšnih primerih niso redki tudi nakupi oziroma prevzemi slovenskih podjetij in slovenskih uvoznikov s strani tujcev, ki tako lažje širijo svoje poslovanje. Lažje je namreč kupiti neko že ustaljeno in poznano podjetje, ki ima dobro boniteto, kot pa začeti na novo iz nič. V trgovini imata namreč velik pomen tudi tradicija in dosedanje medsebojno sodelovanje. Druga možnost pa so tudi kapitalske povezave med posameznimi slovenskimi in evropskimi uvozniki, vse v smeri zmanjševanja stroškov, racionalizacije poslovanja in večanja konkurenčnosti.

Na drugi strani pa se bo tudi slovenskim uvoznikom, ki bodo uspeli pridobiti licenco, odprl milijonski trg in velika poslovna priložnost. Tako bodo lahko banane izvažali v vse članice EU, vendar pa se bodo pri tem morali držati notranjih pravil in RISDB.

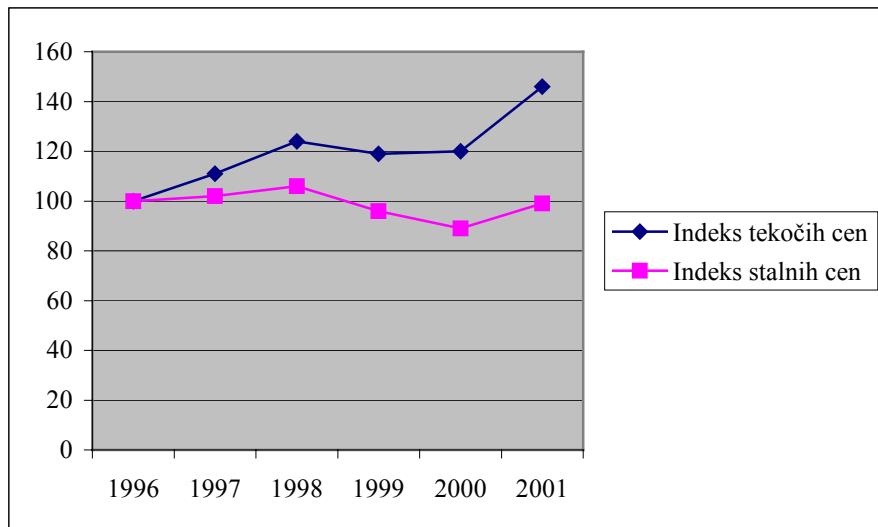
EU že pripravlja dopolnitev RISDB, tako da bi od leta 2004 naprej upoštevali novo referenčno obdobje za dejanski uvoz. Dosedanja razdelitev operaterjev obstoječih držav članic je bila namreč opravljena na podlagi dejanskega uvoza v referenčnem obdobju 1994-1996. Evropska komisija razmišlja, da bi za referenčno obdobje vzela leto 2002 ali 2003 ali pa povprečje obeh let. Vendar pa v tem trenutku še ni jasno, kakšno bo referenčno obdobje za nove države članice. Komisija se tako lahko odloči, da bo za nove države upoštevala enake kriterije kot za dosedanje članice, obstaja pa tudi možnost, da bo za nove države izbran in določen nek nov kriterij in s tem tudi referenčno obdobje.

4.1.2. POSLEDICE ZA POTROŠNIKE

Potrošniki v Sloveniji ne bodo prav veliko pridobili. Čeprav se z vstopom Slovenije v EU poveča trg, kar pomeni tudi veliko več ponudnikov in kupcev, kar vse skupaj vodi k večji konkurenci in posledično k nižjim cenam, pa bi v tem primeru težko pritrdil tej teoriji. Čeprav naj bi kupci imeli večji pregled nad trgom, saj se bo na njem pojavljajo večje število ponudnikov ter se bo zaradi tega lažje oblikovalo povpraševanje, pa te tržne zakonitosti obrne na glavo RISDB, ki omejuje svobodo uvoza banan.

Slika 6 kaže, da so bile cene banan v Sloveniji v zadnjem obdobju bolj ali manj konstantne. Odvisne so bile od svetovne ponudbe in povpraševanja. Tako so bile, če primerjamo stalne cene v obdobju 1996-2001, banane na slovenskem trgu najdražje leta 1998. Zato je bila takrat potrošnja banan v Sloveniji tudi najnižja.

Slika 6: Bazniⁱ indeksi tekočih in stalnihⁱⁱ cen banan v Sloveniji v obdobju 1996-2001 (v SIT/kg)

Opomba: ⁱ Bazno leto je 1996.

ⁱⁱ Stalne cene dobimo tako, da tekoče cene deflacioniramo z indeksom cen življenjskih potrebščin.

Vir: Statistični letopis 1999 (str. 265) in 2002 (str. 273, 279).

Vendar pa je moč pričakovati, da se bodo banane v Sloveniji, zaradi uveljavitve RISDB, podražile. To potrjuje tudi primerjava sedanjih cen banan v Sloveniji in Evropi. Slovenski potrošniki namreč kupujejo banane mnogo ceneje kot potrošniki v drugih evropskih državah. Tako je cena banan v evropskih mestih v povprečju dvakrat višja kot v Sloveniji. Posamezne cene, tako v Sloveniji kot tudi po evropskih mestih sicer med seboj delno odstopajo, saj na trgu deluje tržni mehanizem preko ponudbe in povpraševanja, vendar trend ostaja isti. Na podlagi podatkov iz tabele 13 je moč ugotoviti, da cena banan tako v Sloveniji kot tudi v EU nikakor ni enotna, kar je tudi pričakovano in razumljivo. Potrošnik lahko namreč kupi banane po različni ceni, odvisno od trgovine, v katero se odpravi. Poleg tega pa lahko posamezna trgovska podjetja potrošnika še dodatno stimulirajo za nakup banan v obliki popustov, akcijskih cen ipd. Kljub temu pa je očitna razlika v povprečju cen banan, ki se prodajajo v maloprodaji v Sloveniji in državah članicah EU.

Tabela 13: Cena kilograma banan prve kvalitete na dan 27.2.2003 po posameznih trgovinah v Sloveniji in povprečna cena v nekaterih evropskih mestih

Trgovina in kraj	Cena
Živila d.d. (Ljubljana)	199,00 SIT
Vele d.d. (Domžale)	264,50 SIT
Merkator d.d. (Ihan)	253,00 SIT
Interspar (Ljubljana)	248,00 SIT
Pelati d.o.o. (Domžale)	239,00 SIT
E. Leclerc (Ljubljana)	254,00 SIT
Nama d.d. (Ljubljana)	257,00 SIT
Povprečna cenaⁱ	244,93 SIT
Bruselj ⁱⁱ	507,09 SIT (2,19 €)
Dunaj ⁱⁱ	470,04 SIT (2,03 €)
Pariz ⁱⁱ	486,25 SIT (2,10 €)
Rim ⁱⁱ	460,78 SIT (1,99 €)
Povprečna cenaⁱⁱⁱ	481,04 SIT (2,08 €)

Opomba: ⁱ Povprečna cena je izračunana na podlagi cen sedmih trgovin v Ljubljani in okolici.

ⁱⁱ Cene banan v evropskih mestih so povprečne in izračunane na podlagi cen petih večjih trgovin v posameznih mestih.

ⁱⁱⁱ Povprečna cena je izračunana na podlagi cen štirih evropskih mest.

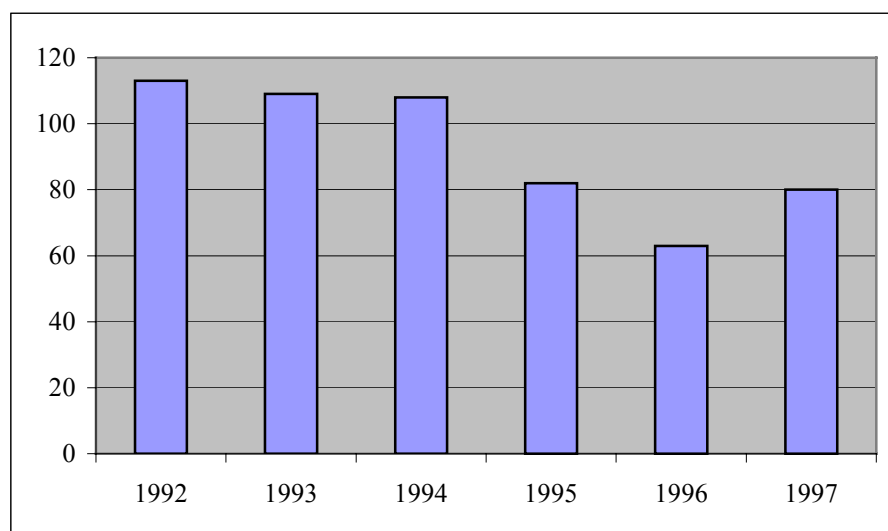
Vir: Lastni viri; Veleposlaništva Republike Slovenije v Bruslju, Rimu in na Dunaju, 2003.

V tem trenutku je težko napovedati, kolikšen bo skok cen, vendar bi lahko glede na trenutno razmerje pričakovali porast cen tudi za 100 %. Takšna podražitev banan pa lahko pripelje do zmanjšanja njihove potrošnje. V Sloveniji je namreč potrošnja banan odvisna tudi od njihove cene (Stegovec, 2000, str. 60). Tako se koeficient cenovne elastičnosti povpraševanja po bananah giblje med 0 in 1 (bližje je vrednosti 0 kot vrednosti 1), saj izdatki za banane v razvitih gospodarstvih zavzemajo zgolj majhen delež v proračunih posameznih gospodinjstev. Povprečna letna potrošnja banan na prebivalca v Sloveniji je bila v letu 2001 13,27 kg, kar pri povprečni ceni 244,93 SIT predstavlja 3.250,22 SIT. Ta znesek ne pomeni kakšne večje obremenitve za letni proračun vsakega posameznika, prav tako pa, če se omejimo zgolj na skupni znesek, ki ga v povprečju potrošnik potroši za banane, višja cena banan ne bi smela imeti velikih negativnih učinkov na potrošnjo, tudi če pride do zvišanja cene za 100 %. Vendar pa je treba ločevati med potrošniki, ki letno potrošijo veliko količino banan, in tistimi potrošniki, katerim banane predstavljajo zgolj majhen delež v njihovi potrošniški košarici. Tisti, ki potrošijo veliko banan, bodo namreč veliko težje prenesli povišanje cen in bodo zato zmanjšali potrošnjo banan ali pa začeli kupovati drugo sadje. Tiste potrošnike, ki se zgolj občasno odločijo za nakup banan, pa tudi višja cena ne bi smela odvrniti od občasnega nakupa. Pri nakupu ima pomembno vlogo tudi psihološki dejavnik. Če potrošnik namreč opazi, da se je nek proizvod na trgu skoraj čez noč dvakratno podražil, bo to prav gotovo negativno vplivalo na njegovo potrošnjo tega proizvoda.

Vendar pa je na podlagi dosedanjega proučevanja trga banan moč trditi, da je cenovna elastičnost povpraševanja po bananah nizka⁶. Cenovna elastičnost je v ekonomskem smislu pomembna med drugim tudi zato, ker je v tesni zvezi z gibanjem celotnih izdatkov potrošnikov za neko blago oziroma celotnega dohodka, ki ga s prodajo nekega blaga realizirajo prodajalci (Prašnikar, 1996, str. 74).

Na podlagi dosedanjih analiz in informacij ni mogoče trditi, da bo po vstopu Slovenije v EU prišlo do velikega padca potrošnje banan, ki bi bil celo premosorazmeren s dvigom cene. Vsekakor pa je moč z veliko verjetnostjo napovedati zvišanje cene in posledično tudi manjši padec potrošnje banan. Tak primer je bil tudi v Avstriji ob vstopu v EU. Avstrija je namreč v EU vstopila leta 1995, takrat pa se je potrošnja banan na avstrijskem trgu zmanjšala.

Slika 7: Potrošnja banan v Avstriji v obdobju 1992-1997 (v tisoč tonah)

Vir: FAOSTAT Database, 2002.

Padec potrošnje po vstopu v EU je bil posledica sprejema in uveljavitve RISDB ter posledično zvišanja cen na trgu. Ker sta Avstrija in Slovenija relativno podobni, če primerjamo velikost obeh držav, število prebivalstva, podnebje in kulturo, lahko pričakujemo, da se bo slovenski potrošnik odzval podobno kot avstrijski.

Koeficient križne elastičnosti je pri bananah, če primerjamo sadje med seboj, pozitiven. To pomeni, da bodo potrošniki v nekem trenutku dražje banane začeli zamenjevati z drugim (cenejšim) sadjem. Za koliko se mora cena banan zvišati, da bodo potrošniki začeli posegati po substitutih, torej po sezonskem in konzerviranem sadju, pa je odvisno od trga, kupne moči

⁶ Izračunan koeficient cenovne elastičnosti povpraševanja v Sloveniji v letu 2001 glede na leto 2000 znaša 0,20 (Vir: Tabela 11 in Statistični letopis 1999 (str. 265) ter 2002 (str. 279).

in potrošnikovih preferenc. Primerjava z Avstrijo pokaže, da se je po vstopu v EU leta 1995 potrošnja banan v primerjavi z letom 1994 zmanjšala za 24 %.

Tako kot vsaka članica bo tudi Slovenija morala nakazovati sredstva v proračun EU. Posredno bo tako preko svojih plačil v bruseljsko blagajno pomagala pridelovalcem banan iz držav članic EU. Slovenija je sicer iz pogajanj za vključitev v EU prišla kot neto prejemnica sredstev. Kljub temu pa bo morala velik del sredstev nakazovati v proračun EU, sredstva iz evropskega proračuna pa bo prejela na podlagi programov. Generalno je moč trditi, da bo del sredstev, ki jih bo Slovenija nakazovala v proračun EU, namenjen tudi za subvencije pridelovalcem banan znotraj EU, kar bo še dodatno stimuliralo njihovo pridelavo.

Predvidevamo torej lahko, da se bo cena banan v Sloveniji po vstopu v EU povečala. V vmesnem obdobju 2004-2006 bo tudi Slovenija imela določen vpliv na spremembo zakonodaje EU. Po letu 2006 namreč obstoječi sistem ne bo več v veljavi, EU pa bo uveljavila nov sistem, ki bo opredeljeval enotno carinsko stopnjo ter opustitev uvoznih kvot. To pomeni, da bo uvoz predmet zaščite samo v obliki carinskih stopenj.

5. ZAKLJUČEK

Slovenija se je že ob osamosvojitvi odločila, da bo vstop v Evropsko unijo (EU) eden od prednostnih ciljev. Ta cilj je torej logično nadaljevanje in izpolnitev osamosvojitvenih prizadevanj. Zato je v naslednjih letih skoraj vse podredila temu cilju, se uspešno izpogajala in je v tem trenutku z eno nogo že v EU. Članstvo v EU prinaša pozitivne, pa tudi nekatere negativne strani. Še največ negativnih strani je v obliki raznih omejitev in tržnih redov moč najti na področju kmetijstva. Sem lahko štejemo tudi tržni red za banane, ki ga v Sloveniji ni, ga bo pa z dnem pristopa k EU potrebno začeti izvajati.

Čeprav je do vstopa v EU še eno leto, se mora Slovenija že danes pripraviti na trenutek, ko bo postala del notranjega trga in začela izvajati Režim uvoza, prodaje in distribucije banan (RISDB). Zato je naloga države in pristojnih institucij, da natančno preučijo celotno zakonodajo, ki opredeljuje uvoz, prodajo in distribucijo banan.

Ob preučevanju tržnega reda za banane se ni moč izogniti vprašanju, zakaj je ravno ta sadež tako pomemben, da je njegov uvoz in trgovino potrebno tako natančno opredeliti in regulirati. Zakaj je ravno ta sadež v 20. stoletju pripeljal do trgovinske vojne med EU in ZDA ter bil povod za vrsto postopkov pred Splošnim sporazumom o carinah in trgovini (GATT) in Svetovno trgovinsko organizacijo (WTO)? Ni nepomembno, da banane v nekaterih državah pridelovalci predstavljajo velik delež v bruto domačem proizvodu, zagotavljajo preživetje v obliki osnovne hrane in zagotavljajo veliko delovnih mest, drugim pa trgovina z bananami

prinaša velike dobičke. Pomemben dejavnik so še vedno precej močne povezave med nekaterimi državami članicami EU in njihovimi nekdanjimi kolonijami. V tem smislu so banane simbol revščine in nadvlade bogatih držav nad revnimi.

S sprejetjem in vztrajanjem na tržnem redu za banane, kakršnemu smo priča zdaj, je moč podvomiti v iskrenost EU, ko med svoje cilje prišteva tudi načelo svobodnega trga. Mogoče je namreč trditi, da je to načelo kršeno v korist zadovoljevanja parcialnih interesov nekaterih držav. Dejstvo je, da ceno tega plačujejo potrošniki, ki kupujejo dražje banane, kot bi jih če bi bila trgovina z njimi prepuščena svobodni konkurenci.

Vstop Slovenije v EU bo pomenil začetek nekega novega obdobja tako na političnem in gospodarskem kot tudi na kulturnem in drugih področjih družbenega življenja. To bo prineslo tudi veliko posledic, med drugim naj bi se posledično podražile tudi banane, zmanjšala se bo njihova potrošnja. Tako kažejo izkušnje držav, ki so v EU vstopile v zadnjem krogu širitve.

Odgovornost, kako se bomo v Sloveniji znali in zmogli soočiti s spremembami, ki prihajajo je na nas. Mi bomo tisti, ki bomo morali spoštovati pravni red EU ter kljub mnogim spremembam ostati konkurenčni na enotnem evropskem trgu. Velik del tega je odvisen tudi od ravnanja države in njenih institucij, saj brez vloženega truda ne bo uspeha. Vsekakor pa bodo veliko dela morali opraviti tudi uvozniki in trgovci banan. Uvoz se bo namreč močno spremenil, treba bo spoštovati tržni red, vsekakor pa bo potrebno na enotni evropski trg stopiti pripravljen. Zamujena priložnost se bo namreč hitro maščevala, časa za popravilni izpit pa ne bo. Slovenski uvozniki banan, pa čeprav jih je samo deset, imajo izkušnje, znanje in poslovne povezave, s katerimi lahko postanejo pomemben tržni subjekt pri uvozu banan. V dobrem letu, ki nas še loči do članstva, se morajo prilagoditi na nove razmere in pripraviti na nova pravila ter večjo konkurenco.

Če je vstop v EU lahko poslovna priložnost za uvoznike, tega ni moč trditi za potrošnike. Ti bodo namreč kupovali dražje banane. To je cena, ki jo postavlja EU in jo je potrebno plačati. Na potrošniku pa je, da se odloči ali bo še naprej kupoval dražje banane ali pa se bo raje odločil za drugo sadje.

Banane torej so in ostajajo pomemben sadež in s tem del skupne kmetijske politike (CAP). Čeprav EU z letom 2006 napoveduje liberalizacijo trgovine z bananami, pa bo vsaj do takrat to področje še velikokrat predmet sporov in razhajanj med državami članicami.

LITERATURA

1. Banana Information Note. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2001. 26 str.
2. Chambron Anne-Claire: Bananas: Straightening the bent world of the banana. EFTA. [URL: [http://www.bananalink.org.uk/documents/Straightening out the Bent World of the Banana by A-C Chambron.doc](http://www.bananalink.org.uk/documents/Straightening%20out%20the%20Bent%20World%20of%20the%20Banana%20by%20A-C%20Chambron.doc)], 2000.
3. Communication from the Commission to the European Parliament – Special Framework of assistance for Traditional ACP Suppliers of Bananas (Biennial Report from the Commission 2000). Brussels : European Commission, 2001. 7 str.
4. Furlan Tanja: Trg z grozdom in vinom v luči pristopa Slovenije k Evropski uniji. Diplomsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1990. 42 str.
5. Humphrey Mike, Carmichael Fiona: Manual for Users of the EC's Generalised Scheme of Preferences and its Rules of Origin. Dublin : IDI, 2002. 49 str.
6. Kek Matjaž: Slovenija v Evropski uniji. Ljubljana : Urad vlade za informiranje, 1999. 172 str.
7. Kumar Andrej: Mednarodna ekonomika. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1999. 258 str.
8. Kumar Andrej: Primary Commodities in the World Economy – Problems and Activities of Developing Countries. Ljubljana : Center za proučevanje sodelovanja z deželami v razvoju, 1983. 223 str.
9. Kumar Andrej, Ban Fischinger Zdenka, Nemanič Milojka: Primary Commodities - Countertrade and Cooperation Among Developing Countries. Ljubljana : Center za proučevanje sodelovanja z deželami v razvoju, 1984. 111 str.
10. Notranji trg Evropske unije ter slovensko kmetijstvo in živilska industrija. Ljubljana : Gospodarska zbornica Slovenije, 2000. 61 str.
11. Prašnikar Janez: Uvod v mikroekonomijo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 1996. 521 str.
12. Projections for Supply and Demand of Bananas to 2005. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, Intergovernmental Group on Banans and on Tropical Fruits, 1999. 7 str.

13. Stegovec Branko: Mednarodni trgi banan in konkurenčna analiza slovenskega trga banan. Magistrsko delo. Ljubljana : Ekonomska fakulteta, 2000. 84 str.

VIRI

1. Banana Action Net. [URL: <http://bananas.agoranet.be>], 22.12.2002.
2. Banana link. [URL: <http://www.bananalink.org.uk>], 23.12.2002.
3. Bobek Vito: Politika ekonomskih odnosov z državami izven EU po vključitvi Slovenije v EU s poudarkom na Jugovzhodni Evropi. Slovenija v Evropski uniji – Strategija gospodarskega razvoja Slovenije. Maribor : Ekonomska poslovna fakulteta, 1999. 257 str.
4. Cadot Olivier, Webber Douglas: Banana splits and slipping over banana skins: The European and transatlantic politics of Bananas. San Domenico : European University Institute / Robert Schuman Centre for Advanced Studies, 2001. 44 str.
5. Caribbean Banana Exporters Association. [URL: <http://www.cbea.org>], 23.12.2002.
6. Carinski zakon (Uradni list RS, št. 1/1995, 28/1995, 32/1999, 40/1999, 62/2001).
7. Common Organisation of the Agricultural Markets – Bananas. [URL: <http://europa.eu.int/scadplus/leg/en/lvb/l11026.htm>], 20.12.2002.
8. Comext (Eurostat) – Internal and External trade of the EU (različni podatki), 2002.
9. Commission Decision 1999/706/EC fixing the amounts available in 1999 under the special framework of assistance for traditional ACP suppliers of bananas (Official Journal L 280, 30.10.1999).
10. Commission Regulation (EEC) No 1662/93 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EEC) No 404/93 as regards the conditions for the application of protective measures in the banana sector (Official Journal L 158, 30.6.1993).
11. Commission Regulation (EEC) No 1858/93 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 404/93 as regards the aid scheme to compensate for loss of income from marketing in the banana sector (Official Journal L 170, 13.7.1993).

12. Commission Regulation (EC) No 919/1994 laying down detailed rules for the application of Council Regulation (EEC) No 404/93 as regards banana producers' organizations (Official Journal L 106, 27.4.1994).
13. Commission Regulation (EC) No 1708/1994 amending the English version of Regulation (EEC) No 1442/93 relating to bananas and derogating from certain dates laid down for the determination and communication of reference quantities for 1995 (Official Journal L 180, 14.7.1994).
14. Commission Regulation (EC) No 2257/94 laying down quality standards for bananas (Official Journal L 245, 20.9.1994).
15. Commission Regulation (EC) No 439/1995 amending and derogating from Regulation (EEC) No 1442/93 laying down detailed rules for the application of the arrangements for importing bananas into the Community in respect of import licence requests for the second quarter of 1995 (Official Journal L 45, 1.3.1995).
16. Commission Regulation (EC) No 704/1995 on the issuing of import licences for bananas under the tariff quota for the second quarter of 1995 and on submission of new application (Official Journal L 71, 31.3.1995).
17. Commission Regulation (EC) No 2898/1995 concerning verification of compliance with quality standards for bananas (Official Journal L 304, 16.12.1995).
18. Commission Regulation (EC) No 898/97 fixing the compensatory aid for bananas produced and marketed in the Community in 1996, the deadline for payment of the balance of aid and the unit amount of advances for 1997 (Official Journal L 128, 21.5.1997).
19. Commission Regulation (EC) No 1007/98 fixing the compensatory aid for bananas produced and marketed in the Community in 1997, the deadline for payment of the balance of aid and the unit amount of advances for 1998 (Official Journal L 145, 15.5.1998).
20. Commission Regulation (EC) No 1651/1998 fixing the reduction coefficients for the determination of the quantity of bananas to be allocated to each operator in category C from the tariff quota for 1998 (Official Journal L 210, 28.7.1998).
21. Commission Regulation (EC) No 1063/1999 fixing the compensatory aid for bananas produced and marketed in the Community in 1998, the time limit for payment of the balance of aid and the unit amount of advances for 1999 (Official Journal L 129, 22.5.1999).

22. Commission Regulation (EC) No 1609/1999 laying down the detailed rules for the implementation of Council Regulation (EC) No 856/1999 establishing a special framework of assistance to traditional ACP suppliers of bananas (Official Journal L 290, 23.7.1999).
23. Commission Regulation (EC) No 2598/2000 determining the quantities for 2001 for which the annual allocations for newcomers operators are granted under the import tariff quotas and under the quantity of traditional ACP bananas (Official Journal L 300, 29.11.2000).
24. Commission Regulation (EC) No 896/2001 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 404/93 as regards the arrangements for importing bananas into the Community (Official Journal L 126, 8.5.2001).
25. Commission Regulation (EC) No 1157/2000 fixing the compensatory aid for bananas produced and marketed in the Community in 1999, the time limit for payment of the balance of aid and the unit amount of advances for 2000 (Official Journal L 130, 31.5.2000).
26. Commission Regulation (EC) No 1641/2000 on the payment of a supplement to the advances on the compensatory aid in the banana sector for 2000 (Official Journal L 187, 26.7.2000).
27. Commission Regulation (EC) No 2651/2000 on the payment of a second supplement to advances on the compensatory aid in the banana sector for 2000 (Official Journal L 303, 2.12.2000).
28. Commission Regulation (EC) No 471/2001 amending Regulation (EEC) No 1858/93 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 404/93 as regards the aid scheme to compensate for loss of income from marketing in the banana sector (Official Journal L 67, 9.3.2001).
29. Commission Regulation (EC) No 896/2001 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 404/93 as regards the arrangements for importing bananas into the Community (Official Journal L 133, 16.5.2001).
30. Commission Regulation (EC) No 1195/2001 fixing the compensatory aid for bananas produced and marketed in the Community in 2000, the time limit for payment of the balance of aid and the unit amount of advances for 2001 (Official Journal L 162, 19.6.2001).

31. Commission Regulation (EC) No 349/2002 amending Regulation (EC) No 896/2001 laying down detailed rules for applying Council Regulation (EEC) No 404/93 as regards the arrangements for importing bananas into the Community (Official Journal L 55, 26.2.2002).
32. Commission Regulation (EC) No 891/2002 fixing certain indicative quantities and individual ceilings (Official Journal L 140, 30.5.2002).
33. Commission Regulation (EC) No 932/2002 fixing the compensatory aid for bananas produced and marketed in the Community in 2001, the time limit for payment of the balance of the aid and the unit value of the advances for 2002 (Official Journal L 144, 1.6.2002).
34. Commission Regulation (EC) No 1461/2002 fixing quantities for importing bananas into the Community under the tariff quotas for the fourth quarter of 2002 (Official Journal L 215, 10.8.2002).
35. Council Regulation (EEC) No 404/1993 on the common organization of the market in bananas (Official Journal L 47, 25.2.1993).
36. Council Regulation (EC) No 856/1999 establishing a special framework of assistance for traditional ACP suppliers of bananas (Official Journal L 108, 27.4.1999).
37. Council Regulation (EC) No 216/2001 amending Regulation (EEC) No 404/93 on the common organization of the market in bananas (Official Journal L 31, 2.2.2001).
38. Council Regulation (EC) No 2587/2001 amending Regulation (EEC) No 404/93 on the common organization of the market in bananas (Official Journal L 345, 29.12.2001).
39. Douglas Jeroen: Reforming the EU Banana Import Regime: Auctioning Import Licences as the Best Option for a Sustainable Banana Industry. Solidaridad.
[URL: [http://www.bananalink.org.uk/documents/7e Reforming the EU Banana Import Regime for sustainability by J Douglas.doc](http://www.bananalink.org.uk/documents/7e%20Reforming%20the%20EU%20Banana%20Import%20Regime%20for%20sustainability%20by%20J%20Douglas.doc)], 7.1.2003.
40. FAOSTAT Database (različni podatki).
[URL: <http://apps.fao.org/page/collections?subset=agriculture>], 15.2.2003.
41. Interna gradiva Ministrstva za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano Republike Slovenije, 2002.
42. Kek Matjaž et al.: Slovenija v Evropski uniji : Urad vlade za informiranje, 2002. 152 str.

43. Kmetijstvo in EU. Ljubljana : Urad vlade za informiranje, 2000. 10 str.
44. Moussis Nicolas: Evropska unija: pravo, ekonomija, politike. Ljubljana : Littera picta, 1999. 575 str.
45. Mrak Mojmir: Mednarodne finance. Ljubljana : GV založba, 2002. 682 str.
46. Pogajalska izhodišča Republike Slovenije za pogajanja o pristopu k Evropski uniji. Ljubljana : Služba vlade za evropske zadeve, 2000. 346 str.
47. Pravilnik o kakovosti svežega sadja, vrtnin in gob (Uradni list SFRJ, št. 29/79, 53/87).
48. Proračun in EU. Ljubljana : Urad vlade za informiranje, 2002. 6 str.
49. Sander G. Gerald: The EC Banana Regime – a Testcase for the Relationship between WTO, Regional and National Law. Tübingen : University of Tübingen, B.I. 9 str.
50. Statistični letopis RS 1999. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 1999. 651 str.
51. Statistični letopis RS 2002. Ljubljana : Statistični urad Republike Slovenije, 2002. 659 str.
52. Statistiques sur la banane. Rome : Organisation des Nations Unies pour l'Alimentation et l'Agriculture, Groupe intergouvernemental sur la banane, 2001. 19 str.
53. The agricultural situation in the European Union – Report 2000. Luxembourg : Office for the Official Publications of the EC, 2001. 353 str.
54. Uredba o ureditvi trga s svežim sadjem, zelenjavo in oljčnim oljem (Uradni list RS, št. 34/2001, 34/2002).
55. Zakon o carinski tarifi (Uradni list RS, št. 66/2000).
56. Zakon o kmetijstvu (Uradni list RS, št. 54/2000).
57. Zakon o kontroli kakovosti kmetijskih in živilskih proizvodov v zunanjetrgovinskem prometu (Uradni list SFRJ, št. 28/75, 70/78, 54/86, 30/91).
58. Zakon o tehničnih zahtevah za proizvode in o ugotavljanje skladnosti (Uradni list RS, št. 59/99).

KRATICE IN SLOVAR SLOVENSKIH PREVODOV TUJIH IZRAZOV

- ACP: *Africa, Caribi, Pacific* - Afrika, Karibi, Pacifik
- CAP: *Common Agriculture Policy* – Skupna kmetijska politika
- EU: *European Union* - Evropska unija
- FAO: *Food and Agriculture Organization of the United Nations* - Organizacija za prehrano in kmetijstvo Združenih narodov
- GATT: *The General Agreement on Tariffs and Trade* - Splošni sporazum o carinah in trgovini
- OECD: *Organization for Economic Cooperation and Development* – Organizacija za gospodarsko sodelovanje in razvoj
- RISDB: *Regime for the importation, sale and distribution of bananas* - Režim uvoza, prodaje in distribucije banan
- WTO: *World Trade Organisation* - Svetovna trgovinska organizacija
- ZDA: Združene države Amerike